

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Jana Žežulková

Venga, anda, vaya: gramatikalizované imperativy v současné
španělštině

Venga, anda, vaya: grammaticalized imperatives in the contemporary
Spanish

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce, panu doc. PhDr. Petru Čermákovi, Ph.D., za vstřícnost, trpělivost a odbornou pomoc při zpracování této bakalářské práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání stejného nebo jiného vysokoškolského titulu.

V Praze, dne 16.5.2014

Podpis.....

Abstrakt:

Cílem této práce je popsat gramatikalizované imperativy a definovat, jakou mají v komunikaci funkci. Práce se skládá z dvou částí – teoretické a praktické. V teoretické se zaměřuje na vymezení rozdílů mezi imperativem a gramatikalizovaným imperativem. Popisuje jednotlivé fáze gramatikalizačního procesu a postupné morfosyntaktické a fonetické změny, které v jeho důsledku u vybraných imperativů nastávají. Důraz je kladen na ztrátu původních významů a nabývání nových, porovnávání míry významového posunu a stupně gramatikalizace u konkrétních imperativů. Praktická část je potom zaměřena na čtyři nejvíce gramatikalizované imperativy – *anda*, *venga*, *vaya* a *vamos*. Nejprve definuje, jaké jsou jejich funkce v různých typech kontextu. V paralelním korpusu Intercorp pak následně zkoumá, jakým způsobem mohou být gramatikalizované imperativy vyjadřovány v češtině, zda mají či nemají přesné ekvivalenty, a jak ovlivňují utváření pragmatického významu výpovědi.

Klíčová slova: španělština – imperativ – gramatikalizovaný imperativ – pragmatika – jazykový korpus

Abstract:

The aim of the thesis is to describe the grammaticalized imperatives in Spanish and to define their function in the communication. The thesis consists of two parts – the theoretical and the practical one. The theoretical part is focused on the description of the differences between the traditional imperative and the grammaticalized one. It deals with the grammaticalization process and its gradual phases which entail many phonetic and morphosyntactic changes. One of the most important aspects is the description of how the imperatives lose their original meaning and gain the new signification in the communication process; the comparison of the grade of grammaticalization and the change in meaning of each one. The practical part is focused on four imperatives which are supposed to be the most grammaticalized – *anda*, *venga*, *vaya* and *vamos*. Firstly, they are described and defined in various kinds of communication context; secondly, they are compared with the Czech version in the parallel linguistic corpus Intercorp. The purpose is to find the Czech equivalents, what is the Czech expression of the meaning of the Spanish grammaticalized imperatives and the way of their contribution to formulation of the pragmatic meaning of the statement.

Key words: Spanish – imperative – grammaticalized imperatives – pragmatics – linguistic corpus

Obsah

1. Úvod	6
2. Slovesné způsoby a modalita ve španělštině	7
2.1. Nezávisle použitý subjunktiv	8
2.2. Vymezení imperativu	9
2.3. Splývání funkce imperativu a subjunktivu a charakteristika rozkazovacích vět	11
3. Odklon od klasického užití imperativu a nabývání nových významů	14
3.1. Rétorický imperativ	14
3.2. Gramatikalizovaný imperativ	14
4. Gramatikalizace	16
4.1. Vliv procesu gramatikalizace na imperativy	17
4.1.1. Dopady morfologické a syntaktické	17
4.1.2. Dopady fonetické	18
4.2. Určení stupně gramatikalizace a hraniční případy	19
5. Zařazení gramatikalizovaných imperativů a možnosti klasifikace	20
5.1. Gramatikalizované imperativy jako interjekce	20
5.2. Gramatikalizované imperativy jako pragmatické markátory	23
5.3. Gramatikalizované imperativy jako diskurzivní markátory a možné klasifikace	24
5.3.1. M. Casado Velarde	25
5.3.2. J. Portolés	26
5.3.3. M. Zorraquino a J. Portolés	27
5.3.4. H. Calsamiglia a A. Tusón	29
5.4. Gramatikalizované imperativy mezi diskurzivním markátorem a konektorem	31
5.5. Gramatikalizované imperativy jako konektory	32
5.6. Gramatikalizované imperativy jako expletiva	36
6. Zařazení gramatikalizovaných imperativů a jejich pragmatická funkce	38
7. Případová studie: vybrané imperativy v korpusu InterCorp a české protějšky	40
7.1. Popis metody	40
7.2. Anda	41
7.2.1. Anda jako modální operátor	41
7.2.2. Anda jako argumentační operátor v konstrukci anda que	43
7.3. Venga	44
7.3.1. Venga jako modální operátor	44
7.3.2. Venga jako konektor a interakční diskurzivní markátor	46
7.4. Vaya	47
7.4.1. Vaya jako argumentační operátor	47
7.4.2. Vaya jako reformulačně-vysvětlovací konektor	50
7.5. Vamos	51
7.5.1. Vamos jako výpovědní operátor	51
7.5.2. Vamos jako reformulačně-vysvětlovací konektor	53
8. Závěr	55
9. Resumen	57

1. Úvod

Gramatikalizované imperativy tvoří v rámci španělského jazyka velmi zajímavé téma. Není totiž vysloveně teoretické a je velmi těsně spjato s každodenní komunikací. Ve španělských mluvnicích gramatikalizované imperativy nemají příliš velký prostor. Důvodem je nutnost nejdříve definovat, co vlastně termín gramatikalizovaný imperativ znamená a jaké jsou jeho charakteristické vlastnosti, což předpokládá věnovat určitou část popisu gramatikalizačního procesu. Dalším, neméně podstatným důvodem, je obtížná zařaditelnost gramatikalizovaných imperativů. V některých mluvnicích jsou tyto imperativy součástí kapitoly o slovesu, v jiných je najdeme v části o modalitě výpovědi, v dalších jsou zase uvedeny u citoslovcí.

Podstatným faktorem, který přispívá ke špatné zařaditelnosti gramatikalizovaných imperativů, je jejich vztah k pragmatice a utváření pragmatického významu výpovědi. Ten se dotýká nejenom vyjadřování záměru mluvčího a s ním spojených významových odstínů, ale i otázky správné interpretace ze strany posluchače. Můžeme tedy říci, že pro výskyt gramatikalizovaných imperativů je klíčová zejména ústní komunikace. Proto na ni bude v práci kladen velký důraz.

Jak už bylo řečeno, téma gramatikalizovaných imperativů je nutné nejprve vysvětlit z gramatického hlediska – popsat, jak dochází k transformaci klasického imperativu v gramatikalizovaný, stejně jako změny, které v průběhu gramatikalizace u slovesných tvarů nastávají. Aby bylo možné věnovat pozornost všem důležitým aspektům, má tato práce dvě části – teoretickou a praktickou. V teoretické části práce nejprve vymezíme tvary imperativu v klasickém pojetí, tedy jako jazykové prostředky určené k vyjadřování vůle mluvčího ve formě příkazů nebo výzev. Cílem bude definovat, jaké jsou jeho výhradní formy a v čem se liší od dalších slovesných způsobů, zejména subjunktivu, s nímž z hlediska funkce a slovesných forem velmi často splývá. Posléze bude předmětem zájmu gramatikalizační proces, ztráta původních významů imperativních tvarů a získávání nových. Z toho vyplývají i nejasnosti ohledně zařazení a určení smyslu gramatikalizovaných imperativů. Z dalších částí práce bude zřejmé, že odborná literatura nemá v této otázce jasno. Zaměříme se proto na možné perspektivy, z nichž je možné na gramatikalizované imperativy pohlížet, a na různé typy klasifikací, které odborná literatura předkládá.

Praktická část práce se věnuje zejména specifikaci kontextů, v nichž se gramatikalizované imperativy vyskytují. Hlavním cílem ale bude popsat, jakými způsoby čeština vyjadřuje významy gramatikalizovaných imperativů, a najít k nim české ekvivalenty. Studie se zakládá na španělských a českých verzích děl krásné literatury obsažených v paralelním korpusu Intercorp. Protože není vždy jednoduché jednoznačně identifikovat český protějšek, je zvolena forma vzájemného porovnání španělské a české verze a úvahy nad možnostmi, kterými čeština při vyjadřování významů gramatikalizovaných imperativů disponuje.

2. Slovesné způsoby a modalita ve španělštině

Pokud se máme zabývat tématem gramatikalizovaných imperativů, je nezbytné definovat nejprve imperativ v klasickém slova smyslu a jeho vymezení vzhledem k ostatním slovesným formám. Imperativ jako takový je jedním ze slovesných způsobů. Většinou se ve španělštině rozlišují čtyři mody: indikativ, kondicionál, imperativ a subjunktiv.¹ Každý způsob obsahuje tzv. modální významy, které vycházejí z postoje a nálady mluvčího. Morfologicky jsou vyjádřeny právě slovesnými způsoby. Podstatné je, že vyjádření vůle (tedy modálního významu volního) je obsaženo jak v imperativu, tak v subjunktivu. Tyto dva mody jsou tudíž velmi provázané, pokud jde o jejich funkci v rámci komunikace. Rozdíl však můžeme spatřovat v tom, že při použití imperativu chce mluvčí na někoho apelovat, je zde nějaká druhá osoba, které je vůle adresována. Jestliže ale mluvčí zvolí tvar subjunktivu, tak jde pouze o obecné vyjádření přání, adresát, kterému je výrok určen, není vyjádřen.² Dalo by se namítnout, že tato odlišnost platí pouze u kladného výroku (např. *béhej, zpívej – corre, canta*). U záporných (*nebéhej, nezpívej – no corras, no cantes*) se používá subjunktiv, ale adresát je také přítomen. Budeme se však držet pouze užití v kladném slova smyslu, protože právě druhá osoba jednotného čísla je specifickou formou rozkazovacího způsobu, a je tudíž důležitá pro charakteristiku imperativu.³

Ve španělštině jsou slovesné způsoby pojímány jako flexivní paradigmata, která v některých případech mohou být nekompletní nebo splývat s prvky jiného paradigmatu. Mluvíme o některých tvarech imperativu, které jsou zároveň formami subjunktivu. Ve španělštině se to týká třetí osoby singuláru (např. *venga*) a první a třetí osoby plurálu (např. *vengamos, vengán*). Jedinými formami, které jsou skutečně vlastní pouze imperativu, jsou druhé osoby singuláru a plurálu (*ven, venid*).⁴

Problematika definice imperativu úzce souvisí s vyjádřením psychického postoje mluvčího vzhledem k vyjadřované skutečnosti. V odborné literatuře se proto mluví o modalitě výpovědi.⁵ Autoři se většinou shodují, že: „*El modo constituye una de las manifestaciones de la modalidad. De acuerdo con la tradición, el modo revela la actitud del hablante ante la información suministrada, es decir, su punto de vista sobre el contenido de lo que se presenta o se describe.*“⁶ Zavadil a Čermák modalitu definují jako „*psychicky motivovaný a jazykovými prostředky vyjádřený způsob platnosti výpovědi.*“⁷ Rozlišují přitom pět základních modálních významů: reálný, potenciální, tázací, volní a hodnotící. Jednotlivé modální významy jsou morfologicky vyjádřeny prostřednictvím slovesných způsobů, tzv. modů (*modos*). Odborná literatura dále rozlišuje dvě modalities: *modalidad de enunciación* a *modalidad del enunciado*. První vyjadřuje postoj mluvčího, který se odráží v morfosyntaktické rovině věty, např. použitím určitého slovesného způsobu:

¹ Zavadil, B., Čermák, P. (2010, s. 250)

² Tamtéž, s. 250n

³ R.A.E.(2010, s. 797)

⁴ Garrido Medina, J. (1999, s. 3910)

⁵ Alarcos Llorach (1994); R.A.E.(2010); Zavadil, B., Čermák, P. (2010)

⁶ R.A.E.(2010, cit. d., s. 473)

⁷ Zavadil, B., Čermák, P. (2010, cit. d., s. 249)

„Las modalidades de la enunciación son aquellas que determinan la forma lingüística del enunciado. Existen algunas primarias, como la declarativa, la interrogativa y la imperativa, y otras secundarias, entre las que puede hablarse – de la exclamativa, la dubitativa o la desiderativa.“⁸

Druhý potom vyjadruje postoj mluvčího k obsahu sdělení:

„Las modalidades del enunciado manifiestan la actitud del hablante ante el enunciado o mensaje. Por un lado, se diferencian las modalidades lógicas (epistémica, alética, deóntica) y, por otro, las modalidades apreciativas o subjetivas, con las que el hablante sitúa el enunciado con relación a una escala de juicios, como lo útil, lo triste, el deseo, el amor, etc.“⁹

Jak už bylo řečeno, paradigma rozkazovacího způsobu je tvořeno pouze druhou osobou singuláru a plurálu. V ostatních osobách je vůle mluvčího vyjádřena formami, které přísluší k paradigmatu subjunktivu. V přímé řeči tedy z hlediska funkce vyjádření přání nebo rozkazu splývají tvary imperativu a nezávisle použitého subjunktivu.¹⁰

2.1. Nezávisle použitý subjunktiv

Nezávislý subjunktiv tvoří hlavní větu a v rámci souvětí nevstupuje do podřízeného vztahu. Nebudeme proto mluvit o užití v rámci nepřímé řeči nebo časové souslednosti, ale pouze o samostatně stojícím subjunktivu. Většinou vyjadruje apel, který se spíše blíží přání a věty, které ho obsahují, často začínají výrazy *ojalá, así a si*.¹¹ Do češtiny bychom je mohli překládat např. pomocí *kéž, kdyby* nebo *ať*.

Ojalá no lo pida ahora. (Kéž by o to teď nežádal.)

¡Si hubiera venido a tiempo! (Kdyby byl přišel včas!)

Další použití samostatného subjunktivu je spojováno zvláště s některými slovesy, jako jsou například *vivir* nebo *morir*. Je možné se s ním setkat i v různých typech ustálených konstrukcí, které v konverzaci slouží jako výplň nebo povzdech (v některých případech velmi expresivní).

¡Mueran los políticos! (Ať politici chcípnou!)

¡Vivan los reyes! (Ať žijí králové!)

Nezávislý subjunktiv se vyskytuje ve větách obsahujících neosobní zájmeno *se*. Toto použití je spojeno s třetí osobou singuláru, ale nevyjadřuje výzvu adresovanou posluchači. Bývá součástí knih a administrativních dokumentů, jde o obecný a neosobní pokyn. Jako příklad bychom mohli uvést:

⁸ Ruiz Gurillo, L. (2006, cit. d., s. 58)

⁹ Tamtéž, cit. d., s. 58n.

¹⁰ Garrido Medina, J. (1999, s. 3907)

¹¹ Tamtéž, s. 3907n.

Notifiquese... (budiž oznámeno)

Véase... (viz)

Na uvedených příkladech použití se většinou gramatiky shodují.¹² V následující kapitole se budeme zabývat podrobnějším popisem imperativu a subjunktivu. Jestliže máme mluvit o gramatikalizovaných imperatívech, je nezbytné nejprve charakterizovat klasický (původní) význam tvarů, které se na jejich vytváření podílejí. Ve středu pozornosti proto bude vymezení jednotlivých použití rozkazovacího způsobu a samostatně použitého subjunktivu, abychom později lépe viděli významový posun.

2.2. Vymezení imperativu

Alarcos Llorach definuje imperativ prostřednictvím jeho morfemického obsahu, který ho staví do opozice k formám ostatních způsobů.¹³ Zásadním odlišujícím faktorem je u imperativu rozkaz nebo silný apel, kdy mluvčí požaduje od posluchače aktivitu a reakci na to, co bylo právě řečeno. V takovém případě bychom ale mohli říci, že obsah nebo účel sdělení je v podstatě totožný s použitím v rámci subjunktivu, a tudíž rozkaz nebo apel není tím, co by imperativ oddělovalo od ostatních slovesných způsobů. Rozdíl je však patrný, když porovnáme rozdíl mezi způsobem vyjádření, tj. mezi přímou a nepřímou řečí. Věta s apelativním obsahem, která se stane součástí souvětí v rámci převedení do nepřímé řeči, postrádá tvary vlastní druhé osobě jednotného a množného čísla, tedy rozkazovacího způsobu. Tvary slovesa se shodují s tvary subjunktivu. Jako příklad můžeme uvést větu: *Udělaj si úkoly!* Ve španělštině by byla vyjádřena prostřednictvím imperativu takto: ¡**Haz** los deberes! Ale pokud bychom převedli větu do nepřímé řeči, sloveso dělat by získalo tvar odpovídající subjunktivu: *Te digo que **hagas** los deberes.* Z uvedeného příkladu je patrné, že charakteristickou vlastností imperativu je nezávislost, nevyskytuje se v rámci větného uspořádání v podřízené pozici.¹⁴

Prvním ze znaků výlučných forem imperativu je absence koncového -s ve druhé osobě jednotného a množného čísla. V jednotném čísle jsou tvary imperativu zakončeny buď samohláskou (kterou můžeme označit jako tematický vokál)¹⁵ nebo obsahují pouze slovesný kořen (např. pon, ten, sal). Můžeme tedy porovnat rozdíl mezi tvary imperativu a obvyklými zakončeními v jiných paradigmatech: *canta, vive, pon, ten, sal* × *cantas, cantes; vives, vivas; tienes, tengas; sales, salgas.* Ve druhé osobě není proto potřeba přidávat jakékoli zakončení, které by ukazovalo na posluchače, protože ten už je zahrnut jako podmět v samotném slovesném tvaru, je jeho neoddělitelnou součástí.¹⁶ Je ale možné podmět ještě jednou zopakovat, a to za imperativem. V takovém případě by bylo účelem pouze zdůraznit vyjádření

¹² Alarcos Llorach (1994); R.A.E.(2010); Zavadil, B., Čermák, P. (2010); Bosque I, Demonte, V. (1999)

¹³ Alarcos Llorach, Emilio (1994, s. 150)

¹⁴ Tamtéž, s. 152n.

¹⁵ Garrido Medina, J. (1999, s. 3911)

¹⁶ Tamtéž, s. 3911n.

osoby, které se imperativ týká. Nešlo by tedy o nezbytnost z pohledu gramatiky, ale pouze o stylistický prvek.¹⁷

Ve druhé osobě množného čísla se vyskytují zakončení na *-ad*, *-ed*, *-id*. Opět tedy můžeme porovnat: *cantad*, *tened*, *vivid* × *cantáis*, *cantéis*; *tenéis*, *tengáis*; *vivís*, *viváis*. Pokud bychom se podívali do Latinské Ameriky, zjistili bychom, že v oblastech, kde se používá tzv. voseo, mají tvary imperativu také své specifické podoby, např. *vení*. Celá soustava výlučných tvarů imperativu by tudíž zahrnovala i tvary vosea: *ven* – *vení* – *venid*.¹⁸

Druhým znakem je časová rovina. Imperativ je vztažen výhradně k přítomnosti, do ní se promítá rozkaz nebo apel vyjádřený mluvčím. Tento aspekt souvisí s podřazováním a s nepřímou řečí, které jsou u výhradních tvarů imperativů nepřípustné. V případě, že dochází k převedení slovesa do vedlejší věty, tak se už nejedná o tvary imperativu, ale subjunktivu.

Třetím rysem, který odlišuje imperativ od jiných způsobů, je jeho kladná podoba. Rozkaz, který je dáván, musí být vždy míněn kladně. Pokud mluvčí použije záporný rozkaz, nejedná se už o výlučné formy imperativu jako takového, ale o tvary subjunktivu. Význam imperativu a subjunktivu je v těchto případech v podstatě totožný, ale pokud chceme odlišit jednotlivé podoby slovesa a jejich příslušnost k imperativu nebo subjunktivu, musíme se řídit výskytem a použitím tvaru druhé osoby jednotného a množného čísla. Jako příklad může posloužit sloveso *venir*. V pozitivně pojatém rozkazu se objeví tvar druhé osoby, který je vlastní pouze imperativu. Pokud mluvčí říká „*prijd*“ nebo „*prijd'te*“, bude ve španělské verzi věty tvar *ven*, resp. *venid*. V případě, že bude rozkaz míněn záporně, nebude se už jednat o formy imperativu, ale subjunktivu – *no vengas*, *no vengáis*.¹⁹

Protože je s imperativem spojeno výhradně kladné pojetí, je potřeba zdůraznit ještě jeden aspekt, a tím jsou postponovaná zájmena. Tvary typu *siéntate* (*posad' se*), *poneos* (*nasad'te si*), *váyanse* (*odejděte*) jsou součástí pouze pozitivních rozkazů. U negativních jsou zájmena umístěna před slovesem. V porovnání s výše uvedenými tvary bychom tedy měli *no te sientas* (*nesedej si*), *no os pongáis* (*nenasazujte si*), *no se vayan* (*neodcházejte*).²⁰

Tyto tři charakteristiky, totiž gramatický podmět ve druhé osobě singuláru nebo plurálu, orientace do přítomnosti a pozitivita, jsou považovány za nejzásadnější z hlediska definice imperativu. Pokud jedna z podmínek není splněna, nemluvíme již o imperativu jako takovém, ale o formách příslušejících subjunktivu. Jsou zde ještě jiné charakteristiky, které se v souvislosti s popisem imperativu také zmiňují, jako je např. apelativní intonace, postponovaná zájmena a jiné. Ty však nemají rozhodující význam při definici imperativu, a tudíž nebudou předmětem této práce.

¹⁷ Tamtéž, s. 3913n.

¹⁸ R.A.E. (2010, s. 797)

¹⁹ Garrido Medina, J. (1999, s. 3911)

²⁰ R.A.E. (2010, s. 798)

2.3. Splývání funkce imperativu a subjunktivu a charakteristika rozkazovacích vět

Nyní se budeme zabývat významem a chováním rozkazovacích vět v rámci diskurzu. Imperativy nevyjadřují pouze rozkaz, ale také prosbu nebo žádost, která může být v rámci zdvořilosti zmírněna.²¹ Jedním z klíčových faktorů je tudíž hierarchický vztah mezi mluvčím a posluchačem. Smyslem použití imperativu je dosažení nějakého cíle nebo uskutečnění určité činnosti, která je z hlediska mluvčího důležitá. Můžeme porovnat dva typy vět:

Vete. („Odejdi.“)

Me gustaría que te vayas. („Byl bych rád, abys odešel.“)

V prvním případě se jedná o jasné vyjádření vůle vzhledem k druhé osobě. Podle zvolené formy je jisté, že požaduje, aby posluchač odešel. Nechce připustit opak. Zároveň můžeme usoudit, že vztah mezi dotyčnými je buď rovnoprávný (např. mezi přáteli) nebo je nerovnoprávný v neprospěch posluchače. Je také pravděpodobné, že situace bude mít spíše neformální charakter. Rozkaz je přímý a nezmírněný jinými lexikálními prostředky.

Naproti tomu v druhé větě je zřetelné, že vůle mluvčího, aby se uskutečnilo jeho přání, není důvodem k použití imperativu. Neznamená to však, že by dotyčné osobě na vyplnění řečeného nezáleželo. Podle způsobu vyjádření můžeme také usuzovat, že posluchačem je někdo na stejné či vyšší úrovni z hlediska hierarchie, osoba, k níž si mluvčí při konverzaci nechce nebo nemůže dovolit zvolit přímočarý (imperativní) způsob. Lexikální a syntaktické prostředky zmírňují charakter rozkazu a dávají oběma stranám větší prostor pro případnou další komunikaci.

S imperativem se můžeme setkat také v jiných situacích, jakou jsou například inzeráty a reklamy. Adresát je vyzván, aby něco vyzkoušel, někam šel nebo něco udělal. Není to ale klasická forma rozkazu. Posluchač nemá vyplnit přání mluvčího a tím mu vyhovět, ale má ho splnit kvůli svému vlastnímu prospěchu. Pokud slyšíme v rádiu reklamu na nový druh služby, třeba na novou aplikaci do mobilního telefonu, je toto upozornění většinou doprovázeno vybídnutím, aby si posluchač sám službu vyzkoušel. Můžeme tudíž slyšet rozkazy typu ¡*Pruébalo!* ¡*Llámanos ahora!* Cílem je upoutat a pobídnout adresáta, aby poslechl v zájmu svého vlastního prospěchu. Nejde proto o klasické použití imperativu, přestože z gramatického hlediska je užita jeho výhradní forma (druhá osoba jednotného čísla).²²

Důležitou funkcí imperativu je i upravování a další směřování hovoru mezi mluvčím a posluchačem, například mezi učitelem a žákem, rodičem a dítětem atd. Pro tyto účely se uplatňují zejména imperativy jako *fíjate, créeme, date cuenta, veamos, dígame, diga, oiga, sábed, sepan*.²³ Tento bod je velmi důležitý z hlediska nabývání nových funkcí u imperativů. U některých z nich, např. *oiga*, už můžeme zaznamenat lehký významový posun. Při hovoru se často uplatňují nejenom jako prostředky k získání pozornosti, ale i jako vycpávková slova, s jejichž pomocí mluvčí může získat čas, aby si rozmyslel odpověď nebo hovor nasměroval jinam.

²¹ Garrido Medina, J. (1999, s. 3918)

²² R.A.E. (2010, s. 800)

²³ Garrido Medina, J. (1999, s. 3918)

Imperativy se mohou objevovat samostatně i v rámci různých typů vazeb. Mezi takové patří například *vayan pasando, empieza a estudiar*.²⁴ Protože jsou ale součástí konstrukce, nemohou se nijak samostatně gramatikalizovat. V určitých případech může docházet k fixaci celé konstrukce, kdy se z ní stává lexikální blok konvenčně používaný v určité situaci.

V jiných případech, v nichž se také vyjadřuje rozkaz, se ale neuplatňuje forma imperativu, protože to z hlediska typu textu není důležité. Toto nastává například v kuchařských knihách, kde se v receptech popisuje postup, ale není potřeba volit imperativ, neboť se čtenář dobrovolně chce řídit uvedenými pokyny.²⁵ Hodnota rozkazu se dá vyjadřovat i jinými prostředky, např. budoucím časem (*¡No matarás!*) nebo vazbami s infinitivem (*¡A comer!*, *¡A hablar!*).²⁶ Podrobnější rozbor těchto možností však nepatří mezi cíle práce.

Nezanedbatelným faktorem při definici imperativu je také jeho specifická intonace. U rozkazovací výpovědi je více možností.²⁷ Důležitými faktory jsou stupeň naléhavosti a hierarchické postavení mluvčího vzhledem k adresátovi. Můžeme proto rozkazovací výpověď rozčlenit do několika stupňů: rozkaz, doporučení, vybídnutí, naléhavá prosba, prosba, žádost. Každý stupeň má svoji intonaci, která ho, byť nepatrně, odlišuje od ostatních. Je to právě intonace, co podstatnou měrou přispívá ke správnému porozumění výpovědi.

Výpověď bychom mohli definovat jako jazykové vyjádření myšlenky nebo záměru mluvčího.²⁸ Každá výpověď je zasazena do určitého kontextu, který spoluurčuje její celkové vyznění. Proto někteří autoři rozlišují mezi větou, kterou považují za čistě gramatický celek, a výpovědí. Výpověď definují právě jako konkrétní použití věty v určitém kontextu, kde se zohledňuje postoj mluvčího a situace, v níž byla promluva pronesena.²⁹ Každá výpověď má určitý základní charakter (*fuerza ilocutiva*), který je odrazem záměru mluvčího. Může jít o přitakání, prosbu, slib nebo v našem případě rozkaz. Výpověď se skládá ze tří částí³⁰:

- 1) lokuční akt (*acto locutivo*) - skutečnost, že mluvčí něco říká, jde pouze o fyzický projev
- 2) ilokuční akt (*acto ilocutivo*) – doprovází mluvení, zprostředkovává obsah a charakter sdělení posluchači
- 3) perlokuční akt (*acto perlocutivo*) – mluvčí dokáže nebo nedokáže posluchače přesvědčit, aby něco udělal

Garrido Medina uvádí příklad *¡Siéntate!*. Vyslovení příkazu je hodnoceno jako lokuční akt, protože jde o pouhé vyslovení. Posluchač ale chápe, že ho mluvčí vyzývá, aby se posadil. To je tzv. vedlejší efekt, který vzniká při mluvení (přenos obsahu sdělení), jedná se tedy o elokuční akt. Přestože se mluvčí snaží dosáhnout toho, aby se posluchač posadil, stále není jisté, zda ho přesvědčí. Není tudíž jasné, jestli bude mít sdělení nějaký dopad (i když je

²⁴ R.A.E. (2010, s. 800)

²⁵ Garrido Medina, J. (1999, s. 3918)

²⁶ R.A.E. (2010, s. 801 – 802)

²⁷ Zavadil, B., Čermák, P. (2010, s. 120)

²⁸ Tamtéž, s. 417n.

²⁹ Garrido Medina, J. (1999, s. 3881)

³⁰ Escandell Vidal, M.V. (2005, s. 60). Vychází z Austinovy a Searlovy teorie mluvních aktů.

pravděpodobné, že ano). Tak můžeme vysvětlit *perlokuční akt* – nemá už souvislost přímo s aktem promluvy, ale zabývá se reálným dopadem řečeného.³¹

Jedním z nejpodstatnějších rysů promluvy je intonace závislá na záměru mluvčího.³² Jak už bylo zmíněno v předešlých odstavcích, výpověď v sobě zahrnuje konkrétní kontext, ve kterém byla pronesena, a můžeme proto odvodit záměr mluvčího. Intonace nám pomáhá nejenom v určení základních typů věty (např. tázací, oznamovací), ale i v rozeznávání a interpretaci významových odstínů.

³¹ Garrido Medina, J. (1999, s. 3881)

³² Tamtéž, s. 3882n.

3. Odklon od klasického užití imperativu a nabývání nových významů

Věnovali jsme se popisu imperativů a rozkazovacích vět z hlediska jejich přirozené funkce – vyjadřování rozkazu nebo žádosti a charakterizovali jsme jejich užití. Popisovali jsme tedy stav, kdy imperativ skutečně plní funkci imperativu. Nemusí ale tomu tak být vždy. Mohou nastat situace, v nichž je sice použit tvar imperativu, ale nejedná se o vyjádření rozkazu. Z gramatického hlediska potom chybí podmět ve druhé osobě (u výhradních tvarů imperativu). V takových případech je patrné, že se původní význam vytrácí a imperativ zastává úplně jinou funkci. S tím samozřejmě souvisí i změna pozice ve větě a větší kombinovatelnost s větnými členy.³³

3.1. Rétorický imperativ

V protikladu k imperativům, které vyjadřují rozkaz nebo vůli mluvčího směrem k posluchači, jsou imperativní tvary, nazývané v některých gramatikách jako rétorické imperativy.³⁴ Nevyžadují od posluchače žádnou fyzickou reakci a vykazují různý stupeň lexikalizace. Přestávají fungovat jako samostatní nositelé významu a jsou spíš výplněmi, lexikálními bloky, které mluvčí používá v zájmu plynulosti a návaznosti řeči. V tomto ohledu už se dostáváme k tématu souvisejícímu s procesem gramatikalizace. Podstatou je vyprazdňování původního významu, pro které můžeme použít pojem desémantizace.³⁵ Pokud dochází k odklonu od původního významu, kterým je rozkaz a vyžadování reakce, můžeme již v rámci konverzace hovořit o jiných funkcích nebo dokonce o naplňování role jiných slovních druhů, např. citoslovcí.

3.2. Gramatikalizovaný imperativ

Bylo by vhodné položit si ještě jednou otázku, co vlastně v obecném pojetí považujeme za gramatikalizovaný imperativ. Kromě bodů, které byly uvedeny výše (chybějící podmět ve druhé osobě, zprostředkování rozkazu atd.) bychom ještě mohli zmínit dvě důležité věci: první je neměnnost z hlediska formy, druhou pak postavení nezávislé na větné syntaxi.³⁶ Prvním bodem se rozumí skutečnost, že není možné přidat ke slovesnému tvaru jakékoli další prvky, které by modifikovaly význam slovesa a tím pádem i celé věty. Týká se to kupříkladu kategorie osoby. Pokud se imperativ fixuje ve druhé osobě singuláru (*anda*), měl by se objevovat pouze v ní a užití v jiných osobách by nemělo být přípustné. Pokud tedy máme gramatikalizovaný imperativ *anda*, neměl by se objevovat tvar *ande* nebo *andemos* v té samé komunikační funkci, např. povzbudit někoho, aby něco udělal, změnil postoj atd. Právě tento fakt je ovšem problematický z hlediska některých tvarů. Modelovým případem mohou být *¡Oye/¡Oiga!* nebo *¡Mira/Mire!*. U nich není fixovaná jedna podoba, jsou možné obě varianty. Z tohoto úhlu pohledu nesplňují podmínky gramatikalizovaného imperativu. Naopak pro

³³ Pons Bordería, S. (1998, s. 68)

³⁴ R.A.E. (2010, s. 800)

³⁵ Pons Bordería, S. (1998, s. 25 – 26)

³⁶ Garrido Rodríguez, M. (2006, s. 5)

zařazení mezi gramatikalizované imperativy hovoří významový posun při používání v ústní komunikaci. Tomuto aspektu se budeme věnovat v kapitole o gramatikalizaci a také v praktické části práce.

Druhý bod (nezávislost na větné syntaxi) v praxi znamená, že tvar imperativu není závislý na struktuře věty, nevstupuje do vztahů s ostatními větnými členy ani se neúčastní gramatické výstavby věty.³⁷ Z toho vyplývá i větší variabilita v rámci věty.

Gramatikalizované imperativy se proto nedají začlenit do klasických kategorií, spíše než ke slovesu jako takovému jsou řazeny do kapitol věnovaných modalitě výpovědi a modifikaci řečeného prostřednictvím různých lexikálních prostředků, které volí mluvčí. V gramatikách najdeme pouze definici imperativu, ale proces lexikalizace a vytváření jiných funkcí ve větě není komplexně popsán. Například Alarcos Llorach se zabývá pouze vymezením klasického imperativu, definicí slovesných způsobů a modality výpovědi, splýváním forem imperativu a subjunktivu³⁸, ale nezabývá se ztrátou sémantického významu a přesunem do jiné (spíše pragmatické) kategorie. O něco podrobnější je *Manual de la lengua española*, kde je zmiňován pojem rétorický imperativ, který v sobě v podstatě zahrnuje charakteristiku gramatikalizovaného imperativu – mluvčí nevyžaduje od posluchače fyzickou reakci či vykonání vůle.³⁹ Také zde ale chybí podrobnější zkoumání a uvádění jednotlivých forem imperativů a změna jejich funkce. Pokud jsou zachyceny případy výskytu, tak téměř výhradně ve frázích (např. *tócate las narices*) nebo podle četnosti použití v jednotlivých geografických zónách, kde je úředním jazykem španělština. Mezi takové příklady patří zejména v Mexiku používané *ándale* nebo *órale*. Cílem této práce je však zabývat se tvary imperativů, které se používají ve standardní španělštině v rámci celého španělsky mluvícího území.

V předchozích odstavcích byla řeč o morfologických charakteristikách a desémantizaci. Nyní se budeme blíže věnovat popisu procesu gramatikalizace. Slovesa, od nichž vznikají gramatikalizované imperativy, mohou být citová (verbos de sentimiento) nebo pohybová (verbos de movimiento). Do první kategorie spadají *mirar*, *oír* nebo *escuchar*, do druhé *potom andar*, *venir*, *ir*. Z nich jsou potom tvořeny imperativy *mira* (*mire*), *oye* (*oiga*), *anda*, *venga* a *vaya*.⁴⁰

Užití forem gramatikalizovaných imperativů je obecně jevem vlastním spíše mluvenému projevu. Jak už bylo uvedeno, gramatikalizované imperativy slouží k vyjádření postoje mluvčího vzhledem k obsahu konverzace. Nyní se ale blíže zaměříme na proces gramatikalizace a popisu jejích fází.

³⁷ Martín Zorraquino, M. A. – Portolés Lázaro, J. (1999, s. 4056)

³⁸ Alarcos Llorach, Emilio (1994, s. 149 – 152)

³⁹ R.A.E. (2010, s. 800)

⁴⁰ Pons Bordería, S. (1998, s. 176)

4. Gramatikalizace

Gramatikalizace je ve své podstatě diachronním procesem – vychází z prvotní formy a funkce imperativu a reflektuje jejich postupný vývoj spojený se ztrátou původních významů a nabýváním nových.⁴¹ Tvar imperativu v klasickém pojetí (tedy ten, který slouží jako výchozí) můžeme považovat za lexikální, protože je nositelem významu. Pokud mluvčí použije imperativ, dává tak posluchači pokyn, že má něco udělat. Co konkrétně je třeba udělat, se ale posluchač dozví pouze v případě, že rozumí významu slovesa, a dovede tedy pochopit jeho obsah. Jestliže mluvčí na někoho zavolá *mira*, posluchač rozumí významu slovesa, a tudíž i správně vyvodí, že se má někam nebo na něco podívat. Při procesu gramatikalizace se ale tento význam vytrácí. Už není důležitý lexikální význam, ale jiné, spíše pragmatické funkce.⁴² Použití imperativu už není chápáno jako rozkaz, ale jako prostředek k upoutání pozornosti, vyjádření nelibosti, souhlasu atd.

Někteří autoři se zabývají teoretickým popisem procesu gramatikalizace a identifikují v něm pět postupných kroků.⁴³ Prvním z nich je dekategoriace. Sloveso se přestává chovat jako sloveso a ztrácí charakteristické vlastnosti (např. schopnost vytvářet slovesné syntagma a navazovat na sebe další větné členy). Druhým stupněm je specializace. Zde už se sloveso profiluje jako nositel jiné funkce (apelativní) a nemůže být použito v klasickém pojetí (tedy jako jádro výpovědi). Při zkoumání některých imperativů (např. druhé a třetí osoby singuláru od sloves *oir* a *mirar*) ovšem bude jasně patrné, že věc není tak jednoduchá. Zejména u těchto dvou sloves stále přetrvává základní význam, a to i v nově nabytých funkcích v rámci konverzace, byť v přeneseném významu. Tuto skutečnost reflektuje třetí krok v procesu gramatikalizace - persistence. Staví se částečně do protikladu k druhému bodu, protože vyjadřuje zachování původního významu. Jde o dvojí pojetí slovesa, kde vedle sebe existují původní význam slovesa a zároveň jeho nová funkce. Příkladem může být imperativ druhé osoby singuláru od slovesa *mirar* – *mira*.⁴⁴ V původním významu jde o rozkaz nebo výzvu, aby se posluchač na něco podíval. Je od něj vyžadována fyzická reakce, jejíž okamžité provedení mluvčí očekává. Imperativ *mira* se chová jako sloveso – je jádrem výpovědi, má schopnost tvořit slovesné syntagma atd. Jestliže ale *mira* prochází procesem gramatikalizace, ztrácí tuto funkci a je pouze vyjádřením psychického postoje nebo vztahů mezi účastníky (v případě rovnoprávého postavení *mira*, pokud je ale mezi mluvčími formálnější a hierarchicky vztah, je možné použít *mire*). Svůj postoj mluvčí vyjadřuje také pomocí intonace, a současně tak dává najevo, jak má posluchač výpověď interpretovat. Ve vztahu mezi účastníky konverzace však hraje roli nejenom intonace, ale i výraz tváře, gesta a jiné tělesné projevy, které je nutné považovat za součást pragmatiky výpovědi.⁴⁵ Čtvrtým krokem je divergence, tedy jakási dělící čára mezi oběma užitími. Posledním bodem procesu gramatikalizace je akumulace, která představuje vyjádření jedné formy (např. *venga*) a v ní zachycenou společnou existenci více významů.⁴⁶

⁴¹ Martín Zorraquiano, M^a.A., Montolio Durán, E., coords., (1988, s. 144)

⁴² Garrido Rodríguez, M. (2006)

⁴³ Pons Bordería, S. (1998, s. 176); Ruiz Gurillo, L. (2006, s. 112); Garrido Rodríguez, M. (2006, s. 1-5)

⁴⁴ Pons Bordería, S. (1998, s. 176)

⁴⁵ Gallardo Paúls, Beatriz (1996, str. 13)

⁴⁶ Pons Bordería, S. (1998, s. 176)

Dopady tohoto procesu jsou povahy fonetické, morfologické a syntaktické.

4.1. Vliv procesu gramatikalizace na imperativy

4.1.1. Dopady morfologické a syntaktické

V případě imperativů dochází z morfologického hlediska ke ztrátě flexivních morfémů vyjadřujících osobu a číslo, tvar se fixuje převážně ve druhé nebo třetí osobě singuláru, ale vždy platí pouze jedna možnost. Takovým případem je například imperativ *anda* nebo *venga*. Pak zde máme skupinu, v níž fixace jedné osoby tak úplně neplatí. Můžeme zmínit třeba imperativy *oye* nebo *mira*, které jsou jako diskurzivní markátory chápány převážně v uvedené druhé osobě singuláru, ale zaznamenáváme i tvary *mire* a *oiga*.⁴⁷

Ty mohou plnit stejnou funkci jako *oye* a *mira*, tedy upoutat pozornost posluchače, vyjádřit postoj k právě řečené informaci atd. Je však namístě otázka, zda jsou oba tvary zaměnitelné, tj. Jestli se opravdu dají použít ve stejných kontextech tak, aby v nich plnili totožnou funkci. Můžeme formulovat hypotézu, že nikoliv. Pokud víme, že slouží mimo jiné k vymezení vztahu mezi účastníky konverzace,⁴⁸ je patrný rozdíl v jejich uplatnění. Druhé osoby, možná právě proto, že nejsou tolik vázány zdvořilostí, vyjadřují o něco širší škálu funkcí.⁴⁹

Z hlediska studia procesu gramatikalizace není jisté, zda jsou imperativy druhé *oye/oiga* a *mira/mire* skutečně gramatikalizované. S přihlédnutím ke dvěma podstatným rysům, kterými jsou ztráta původního významu a fixace v jedné ustálené podobě, můžeme říci, že *mira*, *oye* a *mire*, *oiga* tyto podmínky splňují jen částečně. U obou sloves stále přetrvává původní význam – „vyslechnout něco“, „podívat se“, atd. Zároveň ale existuje i spektrum dalších funkcí, které mají metaforickou souvislost s původním významem, a fungují tak v přeneseném slova smyslu. Jestliže mluvčí řekne posluchači *mira* nebo *oye*, tak ho v postatě vyzývá k tomu, aby se „podíval“, dal si věci do souvislostí nebo aby si něco „vyslechl“, tedy aby dával pozor a soustředil se, protože obsah sdělení bude důležitý. Klíčovým faktorem už tudíž není příkaz jako takový, ale navázání kontaktu s posluchačem a upoutání jeho pozornosti.

Pokud mluvíme o otázce variability, je nutné připustit, že jak tvary druhé osoby (*mira*, *oye*), tak tvary osoby třetí (*mire*, *oiga*) připouštějí navázání dalších elementů. Jako příklad nám může posloužit *mire usted; pues, mira; oye, tú*. Druhé osoby vyjadřují mnohem větší míru otevřenosti a hierarchicky rovnoprávného postavení účastníků (jak je ostatně zřejmé už ze samotného tykání), zatímco třetí osoby zapadají do podstatně zdvořilejšího rámce. Jsou spíše vyjádřením zdvořilého upozornění nebo upoutání pozornosti dotyčné osoby. Dalo by se proto i říci, že tvary třetí osoby (byť jsou uváděny v seznamu gramatikalizovaných imperativů) jsou ještě o něco méně gramatikalizované, protože je u nich z velké části zachována původní

⁴⁷ Fuentes Rodríguez, Catalina (2009)

⁴⁸ Pons Bordería, S. : “*Oye y mira y los límites de conexión*”.

⁴⁹ Fuentes Rodríguez, Catalina (2009)

funkce (tj. Výzva k naslouchání u tvaru *oiga* a žádost o podívání se na něco u *mire*) a připouštějí navazování dalších prvků.⁵⁰ Naopak pokud se podíváme na charakteristiku a fungování druhých osob singuláru, nalezneme podstatně širší škálu funkcí. Při detailnějším zkoumání zjistíme, že např. *mira* (tedy tvar druhé osoby singuláru) plní funkci při zahájení promluvy a navázání kontaktu; pokud je *mira* umístěno uprostřed promluvy, zajišťuje plynulý přechod k jejím dalším částem, případně může sloužit i ke zvýraznění konkrétního slova nebo vlastnosti (*Mira que eres listo*). Pokud se však podíváme na tvar třetí osoby singuláru (*mire*), je zde pouze informace o tom, že se jedná o variantu *mira*, která se požívá v případě, že chceme naznačit vzdálenější (či hierarchicky nerovnoprávný) vztah mezi mluvčími. *Slovník konektorů a operátorů* (*Diccionario de conectores y operadores del español*) se také zmiňuje o možnosti použít tvar třetí osoby ještě s osobním zájmenem *usted* (*mire usted*), a to tehdy, je-li žádoucí zmírnit dopad výpovědi, která bude následovat. V takovém případě se *mire usted* vyskytuje na začátku výpovědi a připravuje tak adresáta na možný nepříjemný obsah, který by následovat.⁵¹

V konverzačním použití proto tato slovesa získávají jiné funkce, které už bychom mohli považovat za specifické, protože se etabloují a fixují pro další užití v obdobných situacích. Stávají se proto konvenčními a v povědomí mluvčích ustálenými prostředky k vyjádření určitých záměrů (např. zmírnit dopad určité informace u imperativů *mira*, *mire* a *oye*, *oiga*). Poměrně široká škála funkcí je způsobena i tím, že klasické rozdělení rolí na mluvčího a posluchače úplně neplatí, protože na sebe účastníci mohou okamžitě reagovat, aniž by jeden z nich dokončil větu.

Syntaktické dopady gramatikalizace navazují na morfologické. Imperativy se fixují v určité podobě a stávají se nezávislými na větovém uspořádání. Mohou se tedy vyskytovat na začátku, uprostřed nebo na konci výpovědi. Jejich pozice je ale provázaná s určitou konkrétní funkcí, jak už bylo uvedeno výše. Základním rámcem sloužícím k vymezení jednotlivých významů je ale konverzační využití. Z toho důvodu někteří autoři nemluví o gramatikalizaci, ale diskurzivizaci (*discursivización*), a kladou tak na první místo kritérium ústního projevu (konverzace).⁵²

4.1.2. Dopady fonetické

Fonetické dopady gramatikalizace souvisí se syntaktickými. Pokud jsou imperativy nezávislé na větovém uspořádání a mohou měnit svou pozici v rámci výpovědi, přestávají být součástí intonačního celku. To znamená, že mohou být odděleny pauzou od zbytku věty a tvoří samostatný intonační blok. S tím souvisí i možnost mluvčího položit důraz na určitý aspekt, jakým je třeba nutnost, aby někdo dával pozor a reagoval (např. u *oye* nebo *mira*).⁵³ Z hlediska posluchače nebo adresáta bývají důležitým vodítkem při identifikaci správného

⁵⁰ Fuentes Rodríguez, Catalina (2009); Moreno, Concha; Tuts, Martina (1996)

⁵¹ Fuentes Rodríguez, Catalina (2009, s. 218)

⁵² Cortés, L. Camacho, M^a. M. (2005, s. 147 – 148)

⁵³ Martín Zorraquiano, M^a.A., Montolio Durán, E., coords., (1988, s. 22)

významového odstínu. Na základě pozice ve výpovědi a intonace může rozeznat, zda je mluvčí rozzloben, překvapen nebo chce pouze upoutat pozornost.⁵⁴

4.2. Určení stupně gramatikalizace a hraniční případy

Někdy je obtížné určit, kdy už imperativ můžeme považovat za gramatikalizovaný a kdy nikoliv, jak bylo ostatně patrné u imperativů *mira/mire* a *oye/oiga*. Je možné najít i imperativy od dalších sloves, které se používají v rámci konverzace, a proto někdy mohou být považovány za imperativy stojící na počátku procesu gramatikalizace. Jako příklad můžeme uvést tvary *figúrate*, *fijate* a *imáginate*.⁵⁵ *Slovník konektorů a operátorů* sice uvádí jejich nově nabyté významy, ale ty podle všeho nestačí k tomu, abychom mohli uvažovat o gramatikalizovaném užití, protože všechny funkce obsahují aspekt “všimnout si nebo představit si”, který vlastně vyjadřuje základní významy všech tří sloves. Protože významy sloves *figurarse*, *fijarse* a *imáginarse* vyjadřují mentální procesy, nedochází ani k žádnému výraznějšímu významovému posunu. Tyto případy můžeme porovnat se slovesy *oír* a *mirar*, kde nastává posun od fyzického významu („podívat se”, „nastavit ucho”) k mentálnímu („podívat se na souvislosti”, „soustředit se). Ale i u nich je v některých aspektech gramatikalizace diskutabilní.

Úplně odlišnou skupinou jsou imperativy *anda*, *venga*, *vaya* a *vamos*. Jednoznačně splňují podmínky nutné k tomu, aby se daly považovat za gramatikalizované. Prošly procesem ztráty původního významu („jdi, přijď”, „jděte, pojďme”) a zcela se přizpůsobily převážně ústnímu použití. Konkrétními funkcemi se však budeme zabývat až v praktické části práce. Další z podmínek, invariabilitu, splňují také. Na rozdíl od *mira/mire* nebo *oye/oiga* nepřipouštějí žádné další varianty, např. *ande*, *ven*, *ve*, *vayan* atd.⁵⁶

⁵⁴ Calsamiglia Blancafort, H., Tusón Valls, A. (2002, s. 52 – 53)

⁵⁵ Fuentes Rodríguez, Catalina (2009)

⁵⁶ Tamtéž.

5. Zařazení gramatikalizovaných imperativů a možnosti klasifikace

Jak už bylo řečeno, imperativy, které ztratily svůj původní význam, plní ve větě úplně jiné funkce. Mohou být považovány za interjekce, pragmatické markátory, diskursivní markátory, konektory nebo 20iskursi (vycpávková slova). Záleží na jednotlivých autorech, jaké kritérium jako rozhodující. Může jím být:

- 1) Vyjádření bezprostředních emocí – pak se jedná o interjekční použití. (B. Zavadil a P. Čermák)⁵⁷
- 2) Modalita výpovědi a zaměření na pozici mluvčího, můžeme proto hovořit o pragmatických markátorech. (B. Zavadil)⁵⁸
- 3) Interakce mezi účastníky hovoru, jejich vzájemné vztahy, struktura konverzace. V odborné literatuře se setkáváme s názvem 20iskursivní markátory. (M. Casado, J. Portolés, M. Zorraquino, H. Calsamiglia a A. Tuson)⁵⁹
- 4) Koherence a propojování komunikace (v našem případě spíše ústní). Proto se mohou 20iskursivní částice někdy považovat za konektory. (S. Pons, L. Cortés a M. Camacho)⁶⁰
- 5) Zdůraznění nadbytečnosti z hlediska struktury a stavby věty. Diskursivní částice v ní žádnou úlohu nezastávají, dá se o nich proto mluvit jako o nadbytečných (vycpávkových) slovech. (S. Pons)⁶¹

Je zřejmé, že jednotlivé pohledy se mohou prolínat. Z jedné perspektivy můžeme mluvit o konektoru, z druhé potom o 20iskursivním markátoru. Podstatné ale je, jaký úhel pohledu je v daném případě pokládán za rozhodující, a tudíž i zobecňující. V dalších odstavcích tedy porovnáme jednotlivé pohledy, možnosti klasifikace a způsob zařazení gramatikalizovaných imperativů. V některých rozděleních jsou zastoupeny velmi okrajově nebo vůbec, v jiných naopak poměrně hojně.

5.1. Gramatikalizované imperativy jako interjekce

Interjekce je možné definovat jako lexikální prostředky, kterými mluvčí vyjadřuje okamžitou reakci na nějaký podnět.⁶² Obecně se rozlišují interjekce primární (původní) a sekundární (konvertované nebo nevlastní). Nevlastními citoslovci se rozumí jiné slovní druhy, které v určitých kontextech plní funkci interjekcí. Mezi zmíněné slovní druhy patří i slovesa, konkrétně tvary imperativu (nebo nezávislého subjunktivu s imperativním významem). Pokud se podíváme na klasifikaci interjekcí a přidržíme se výkladu *Současné mluvnice španělštiny*, bude jasně patrné, že gramatikalizované imperativy zasahují hned do několika interjekčních kategorií:

⁵⁷ Zavadil, B., Čermák, P. (2010, s. 410 – 414)

⁵⁸ Tamtéž, s. 406 – 408n.

⁵⁹ Martín Zorraquino, M^a.A., Montolio Durán, E., coords., (1988, s. 55 – 71); Martín Zorraquino, M. A. – Portolés Lázaro, J. (1999, s. 4051 – 4213); Calsamiglia Blancafort, H., Tusón Valls, A. (2002)

⁶⁰ Pons, Bordería, S. (1992, s. 363 – 370); Pons Bordería, S. (1998); Cortés, L. Camacho, M^a. M. (2005)

⁶¹ Pons Bodería, S. (1998); Cortés Rodríguez, L. (1991)

⁶² Zavadil, B., Čermák, P. (2010, s. 410)

1) Imitační (*interjecciones imitativas*)

Mohou se též označovat jako citoslovce onomatopoické či zvukomalebné. Napodobují zvuky mimojazykové reality, jako například kokrhání kohouta nebo tikot hodin. Imitační citoslovce pro nás nejsou tolik zajímavé, protože je tvoří původní citoslovce, nikoliv prvky jiných (konvertovaných) slovních druhů.

2) Kontaktné (*interjecciones de contacto*)

Jsou nositeli apelové funkce jazyka, cílem jejich použití je pozdrav, přání, zahájení komunikace, upoutání pozornosti posluchače, vyjádření emocí pramenících z komunikace. Tato skupina je velice zajímavá, protože dopady, které chce mluvčí vyvolat, se dají vyjádřit prostřednictvím užití gramatikalizovaného imperativu. Jak už bylo uvedeno, přání, žádosti nebo okřiknutí patří do apelové funkce jazyka (tedy spadají do „kompetence“ imperativů). Pokud ale mluvíme o použití gramatikalizovaných imperativů v rámci citoslovcí, hovoříme o pevných a neměnných blocích, které se konvenčně uplatňují při vyjadřování reakce nebo záměru. Funkce, kterou takový imperativ plní, se tak překrývá s úlohou interjekcí. Jsou zde zastoupeny i jiné slovní druhy než primární citoslovce. Najdeme tu například právě slovesa a z nich pocházející gramatikalizované imperativy. *Mluvnice současné španělštiny* přichází ještě s dalším rozčleněním v rámci této skupiny citoslovcí:

a) Apelové výkřiky nenedominativní povahy

Mají za úkol přimět posluchače, aby něco udělal.

Příkladem jsou výrazy *¡ahora!* („pozor teď!“), *¡ala!* („hej rup!“), *¡arre!* („hyjé!“)

b) Kontaktné interjekce konceptuální

Zahrnují žádosti, přání, upozornění, varování, pozdravy a vojenské povely. Pro účely této práce jsou důležité, protože zahrnují některé z gramatikalizovaných imperativů, obzvláště ty, které vedou k navázání kontaktu s posluchačem, upoutání pozornosti nebo povzbuzení k činnosti. Patří sem např. *¡oye!*, *¡oiga!* („Haló!“). Je zřejmé, že v tomto užití se jedná především o navázání kontaktu, proto se dá *¡oye!* nebo *¡oiga!* přeložit do češtiny jako „Haló!“, ale v dalších kapitolách uvidíme, že tyto imperativy mohou nabývat i jiných významů, z čehož vyplynou i podstatně širší možnosti překladu. Je sem řazeno i *¡venga!*, které spadá do oblasti povelů a jednou z možných variant překladu je „Tak do toho!“

c) Nadávky a přezdívky

Např. *¡Burro!* („Osle!“). Tato skupina nezahrnuje žádný výraz, který by mohl být považován za gramatikalizovaný imperativ, proto se jí nebudeme dále věnovat.

3) Afektivní (*interjecciones expresivas*)

Citoslovce afektivní jsou lexikální prostředky, s jejichž pomocí mluvčí vyjadřuje emoce, např. radost, smutek, spokojenost, výsměch, strach atd. Tato skupina citoslovcí se dále rozčleňuje na:

a) Emocionální výkřiky

Nemají konceptuální význam, jsou založené na fonetické bázi. Do této kategorie spadají výkřiky typu *¡Brrr!* („Brr!“), *¡Hurra!* („Hurá!“)

b) Emocionální zvolání založená na denominátorech konvertovaných do funkce interjekcí

Vycházejí z výrazů patřících do jiných slovních kategorií; jejich původní význam se ztratil a mluvčí je začali vnímat jako lexikální bloky, které je možné použít k vyjádření emocí, a tak začaly zastávat funkci interjekcí. Z hlediska gramatikalizovaných imperativů jde o relevantní skupinu. Mluvnice současné španělštiny sem zahrnuje imperativy *¡anda!*, *¡mira!*, *¡vaya!* *Vaya* a jeho přibližný překlad do češtiny uvádí v následujících třech větách:

¡Vaya, eso sí que no 22isku esperaba! („No ne, to jsem teda nečekal!“)

¡Vaya, hombre! („Ale, ale, prosím vás!“)

¡Vaya, el tren llega a las ocho! („No tak ten vlak sem přijíždí v osm.“)

Hojné zastoupení má i *¡anda!*. Z příkladů by se dalo usoudit, že vyjadřuje údiv spojený s překvapením: *¡Anda! Si es usted el 22iskursi. Anda, qué calor.* Intuitivně bychom ho do češtiny mohli přeložit jako „No ne!“ Z intonace mluvčího by potom bylo snazší usoudit, zda je údiv míněn pozitivně, nebo negativně.

c) Tabuizované vulgarismy

V této skupině bychom našli slova typu *¡Joder!* Nebo *¡Cojones!*, ale žádný gramatikalizovaný imperativ.

d) Eufemismy

Zde také nenajdeme žádný příklad gramatikalizovaného imperativu, autoři uvádí výrazy jako *¡Hostia!* („Do háje!“), *¡Jolín!* („Do prčic!“)

e) Interjekční fráze

Jsou to interjekční konstrukce s více slovy, vyjadřují emoce mluvčího, stejně jako tomu bylo u interjekcí jednoslovných. V této a následující skupině (interjekční věty a souvětí) se vyskytují kombinace gramatikalizovaného imperativu s jiným slovním druhem, většinou předložkou nebo spojkou. Vznikají tak spojení typu *vaya con...*, *vaya si...*, které ještě zvětšují možnosti uplatnění gramatikalizovaných imperativů. Mluvnice současné španělštiny opět uvádí (mimo jiné) dvě věty s imperativem *¡vaya!*:

¡Vaya con el niño! („To je teda kluk!“)

¡Vaya con el gobierno! („To je teda vláda!“)

Jak vidíme, *vaya* je velmi variabilní a jeho význam může být pozitivní i negativní, nelze tudíž zobecnit kontext použití výrazu *vaya*. Tento závěr platí i pro další gramatikalizované imperativy.

f) Interjekční věty a souvětí

Jde o souvětí obsahující věty zvolací povahy. Mluvčí vyjadřuje postoje a emoce s velkou naléhavostí. Najdeme zde mnoho příkladů užití gramatikalizovaných imperativů, samostatně i v konstrukcích. Autoři *Mluvnice* uvádí příklady:

¡Mire usted que un guardia con la cesta! („No tohle! Policajt a s košem!“)

Mira si tiene dinero que se ha comprado un Rolls! („Ten musí mít prachů, když si koupil novej Rolls Royce!“)

¡Vaya si es bravo cuando quiere! („Hele, jak mu to jde, když chce!“)

¡Oye, ven acá! („Ty, hele!“)

Je vidět, že gramatikalizované imperativy se mohou objevovat v široké škále kontextů, což vede k velkému množství překladů. Českými ekvivalenty a konkrétními příklady se budeme zabývat v praktické části práce.

Martín Zorraquino a José Portolés jsou částečně shodného názoru jako *Mluvnice současné španělštiny*. Říkají, že některé gramatikalizované imperativy (např. *anda*) jsou v konverzaci zažité buď jako citoslovce nebo jako konektory.⁶³ V prvním se shodují s *autory Mluvnice současné španělštiny*, ve druhém potom s Ponsel Borderiá.⁶⁴

5.2. Gramatikalizované imperativy jako pragmatické markátory

O pragmatických markátorech hovoří například B. Zavadil. Doslova o nich uvádí toto: „*Pragmatické markátory jsou výrazy, které nějakým způsobem modifikují významovou platnost výpovědí, větných členů nebo celých vět, přičemž samy větněčlenskou funkci zpravidla neplní.*“⁶⁵ Přichází s tvrzením, že dosud nebyla provedena klasifikace těchto výrazových prostředků, která by byla uspokojivá a na níž by se mohli lingvisté shodnout. K témuž poznatku jsme dospěli i při četbě pramenů k této práci, kde jednotliví autoři uváděli odlišnou klasifikaci zkoumaných výrazových prostředků a své úvahy zakládali na rozdílných kritériích, pokud jde o uspořádání a ovlivňování významu ústní nebo písemné komunikace. B. Zavadil používá termín pragmatické markátory.

1) Klasifikace Bohumila Zavadila

B. Zavadil vyčleňuje čtyři skupiny pragmatických markátorů, které se dále dělí na podskupiny. V nich jsou potom zahrnuty postoje mluvčího k řečenému, vztahy mezi účastníky konverzace a konkretizace možných reakcí posluchače na obsah rozhovoru nebo textu. Autor vychází z modality výpovědi a vyjadřování modálních významů, pokračuje popisem markátorů uplatňovaných při reakcích mluvčích v rámci hovoru a dostává se až ke konektivnímu užití.

1) Pragmatické markátory modální (*modales*)

Vyjadřují psychické postoje mluvčího, jsou spojeny s modálními významy.

2) Pragmatické markátory kvalitativní (*cualitativos*)

Vyjadřují souhlas, odporování, omezování významu nebo naopak uvádění výjimky z dosud řečeného.

3) Pragmatické markátory kvantitativní (*cuantitativos*)

Týkají se zahrnování někoho nebo něčeho, případně zdůraznění této skutečnosti.

4) Pragmatické markátory spojovací (*conectantes*)

Jsou to markátory, které v textu jako konektory mezi jednotlivými částmi konverzace nebo textu. Velké množství z nich se překrývá s funkcemi uvedenými v předchozích odstavcích.

⁶³ Martín Zorraquino, M. A. – Portolés Lázaro, J. (1999, s. 3923)

⁶⁴ Pons Bordería, S. (1998)

⁶⁵ Zavadil, B., Čermák, P. (2010, s. 406)

Klasifikace prof. Zavadila hodnotí nejprve funkci jednotlivých markátorů, která by se jim dala přisoudit na základě jejich charakteru. Můžeme je tudíž rozdělit například na modální, kde je v dalším členění uplatňováno kritérium vyjadřovaného modálního významu; na kvalitativní kladné, záporné atd., kde je rozhodujícím činitelem charakter reakce mluvčího na předchozí promluvu. V dalších bodech pak klasifikace zohledňuje používání markátorů v rámci celého textu či hovoru, stejně jako jejich roli při strukturování a napojování informací. Výrazy uvedené v rámci klasifikace spadají do různých kategorií (např. podstatných jmen, příslovčí, předložek, spojek), ale téměř není zde zastoupeno sloveso. Vyskytuje se pouze ve vazbách typu *para empezar, para terminar, antes de concluir* nebo *es decir*. Ve výše uvedeném přehledu se vůbec nevyskytují příklady gramatikalizovaných imperativů, přestože by svou funkcí mohly patřit do několika kategorií, a to například do druhé – pragmatické markátory navazovací (continuativos) v rámci nadřazené skupiny markátorů spojovacích (conectantes); z dalších bychom mohli zmínit markátory opravující. U jiných autorů je najdeme, např. Casado Velarde do opravujících markátorů zahrnuje *vaya*⁶⁶, Fuentes Rodríguez i *vamos*⁶⁷. V klasifikaci prof. Zavadila se ale žádný příklad gramatikalizovaného imperativu neobjevuje.

5.3. Gramatikalizované imperativy jako diskurzivní markátory a možné klasifikace

Uvedli jsme, že jednotliví autoři označují diskursivní částice různými jmény, a to podle převažujícího úhlu pohledu při definování jejich funkce. O diskursivních markátorech hovoří např. Camacho a Cortés Rodríguez [Cortés, L. Camacho, M^a. M. (2005)], Zorraquino nebo Portolés [Martín Zorraquino, M. A. – Portolés Lázaro, J. (1999)]. Prvním, kdo se věnoval systematickému popisu diskursivních markátorů, byl Gili Gaya.⁶⁸ Zahrnul je do skupiny nevětných celků (*enlaces extraoracionales*) a definoval jejich typické rysy. Na jeho popisu se zakládají práce dalších autorů, kteří ho přebírají a doplňují:⁶⁹

- 1) Vztahují se k postojům a subjektivním pocitům mluvčího. To je důvod, proč mohou být (a také jsou) spojovány s kategorií modalitativní výpovědi, jak jsme měli možnost vidět třeba u B. Zavadila.
- 2) Nejsou variabilní, jsou fixované v jedné formě a neakceptují morfologické změny ani přidávání dalších elementů. Tento stav je výsledkem procesu gramatikalizace, o němž byla řeč v předchozích kapitolách.
- 3) Diskurzivní markátory mají základ v různých slovních druzích (substantivech, adjektivech, slovesech, předložkách atd.), tvoří tudíž velkou heterogenní skupinu. To samozřejmě ztěžuje pokusy o závaznou a všeobecně uznávanou klasifikaci těchto markátorů. Výsledkem je nejednotnost ve výchozích hlediscích a různá pojmenování (konektory, pragmatické markátory atd.)
- 4) Mohou se vyskytovat v různých pozicích v rámci výpovědi – na začátku, uprostřed nebo na konci. V každé z uvedených pozic markátor nabývá trochu odlišného významu. Je ale třeba říci, že byť se markátor může přesouvat na různé pozice, stále se

⁶⁶ Martín Zorraquino, M^a. A., Montolio Durán, E., coords., (1988, s. 64)

⁶⁷ Tamtéž, s. 177n.

⁶⁸ Tamtéž, s. 22n.

⁶⁹ Tamtéž, s. 22 – 23.

musí řídit pravidly nejenom kongruence nebo koherence, aby výpověď neztrácela srozumitelnost.⁷⁰ Musí ale reflektovat také kombinační možnosti vycházející z charakteristiky výchozího slovního druhu. Pokud máme ve funkci markátoru například spojku *pero* a příslovečný výraz *en realidad*, nemůže příslovce předcházet spojce: *En realidad, pero...*, ale pořadí musí být opačné: *Pero, en realidad...*⁷¹

- 5) Dají se seskupovat vedle sebe. Ze syntaktického hlediska ale nenavazují žádný hierarchický vztah⁷² Rozsáhlé možnosti vzájemné kombinace mají spojky a citoslovce. M. Zorraquiano uvádí jako příklad věty:

Mira, y ¿qué le dijiste?

Y, oye, ¿qué te contestó?

Tento příklad je velmi cenný z hlediska gramatikalizovaných imperativů. Jak bude dále zřejmé, právě ony jsou nejvíce kombinovatelné s ostatními slovními druhy, které také zastávají funkci diskursivních markátorů. Mají také relativně velkou variabilitu, pokud jde o pozici ve větě. To souvisí s množstvím možných významů a samozřejmě i intonací, která se významnou měrou podílí na jejich utváření.

- 6) O tomto bodu již byla řeč v předchozích odstavcích. Diskursivní markátory nemají konceptuální význam, jejich úkolem je přispívat k plynulosti a organizaci textu, tedy k jeho koherenci.
- 7) Diskursivní markátory jsou schopny vyjádřit poměrně široké spektrum stylistických významů a zachytit různé odstíny. Tato vlastnost je důležitá pro správnou interpretaci výpovědi.
- 8) Poslední bod souvisí s výše popsányými možnostmi diskursivních markátorů. Pomocí suprasegmentálních prostředků (v ústním projevu především intonace) je možné vyjádřit stylistické odstíny. Zejména v případě intonace hraje roli postoj mluvčího a jeho nálada, tak může posluchač rozeznat, zda se jedná o ironii, vtíp nebo třeba nesouhlas, i když je užít stejný markátor (např. gramatikalizovaný imperativ *vaya*).

Hovořili jsme o tom, že diskursivní markátory jsou z hlediska participujících slovních druhů tak početnou a heterogenní skupinou, že je obtížné provést úplně objektivní a všeobecně uznávanou klasifikaci. Jednotliví autoři proto staví do popředí určité kritérium, na jehož základě potom klasifikaci provádí. Oním kritériem může být modalita (B. Zavadil), průběh diskursu a jazykové prvky přispívající k jeho strukturaci (J. Portolés) nebo aktivita mluvčího a dosažení určitých komunikačních cílů (M. Casado Velarde).

5.3.1. M. Casado Velarde

Casado Velarde se inspirovuje přístupem Marii Moliner. Ten spočívá v řazení jednotlivých hesel podle účelu, kterých mělo být jejich prostřednictvím dosaženo – např. omezit (restringir), objasnit (aclara) atd. Casado Velarde si proto klade za cíl: „*establecer una primera*

⁷⁰ Calsamiglia Blancafort, H., Tusón Valls, A. (2002, s. 215)

⁷¹ Martín Zorraquino, M^a.A., Montolío Durán, E., coords., (1988, s. 40)

⁷² Tamtéž, s. 39

clasificación general de los marcadores textuales de un idioma, basada en los diferentes tipos de sentido a los que pueden servir de instrumento de expresión.“⁷³ Navrhuje klasifikaci založenou na tzv. mentálních schématech:

- 1) Aclaración (vysvětlení): *es decir, o sea, esto es, en otras palabras, mejor dicho...*
- 2) Adición (přidávání): *además, asimismo, incluso, encima...*
- 3) Advertencia (upozornění): *cuidado, ojo, eh, mira, oye...*
- 4) Afirmación (přítakání): *sí, claro, 26isku, cierto, evidente, okey, etc.*
- ...
- 9) (Auto)corrección (zpřesnění, reformulace): *bueno, mejor dicho, o sea, o, por mejor decir, digo, vaya, quiero decir, vamos*
- 10) Causalidad (příčina): *porque, puesto que, ya que...*
- ...
- 34) Llamada de atención (upoutání pozornosti): *eh, oye, oiga, mire, mira, venga, vamos...*

Z uvedené klasifikace je zřejmé, že gramatikalizované imperativy zastávají (podle Casada) následující funkce: upozornění, oprava nebo zpřesnění, upoutání pozornosti. Některé gramatikalizované imperativy mohou patřit do více kategorií. *Oye* a *mira* hrají důležitou roli v upozornění a upoutání pozornosti, což jsou v podstatě velmi blízké a vzájemně provázané oblasti. Naopak třeba *vamos* je řazeno do pásma reformulace a upoutání pozornosti – z toho vyplývá, že rejstřík možných užití je širší. Z hlediska posluchače závisí na daném konkrétním postavení v rámci výpovědi a intonaci, kterou mluvčí zvolí. Pro nerodilého mluvčího proto nemusí být snadné správně interpretovat význam.

Klíčovým faktorem je cíl, jehož mluvčí chce dosáhnout. V praktickém použití je jasné, že některé skupiny 26iskursivních markátorů se uplatňují spíše při formálních příležitostech a mají neutrální charakter, zatímco jiné jsou více příznakové, a dají se proto použít jen při určitých příležitostech (např. *sin embargo* × *venga*). U gramatikalizovaných imperativů také platí určitá omezení v použití při různých typech příležitostí. Můžeme formulovat hypotézu, že *mire*, *oiga* nebo *vamos* se kupříkladu ve formálních kontextech jeví jako přijatelnější, naproti tomu *venga* je by spíše patřilo do oblasti neformální. O tom se ale přesvědčíme až v praktické části práce.

5.3.2. José Portolés

José Portolés také používá termín diskursivní markátory. Na rozdíl od Velardeho, Portolés postupuje ne podle finálního záměru mluvčího, ale z hlediska výstavby textu, koherence, vyjádření myšlenkových pochodů a vztahů mezi mluvčími. Zachycuje průběžnost diskurzu a prostředky přispívající k jeho strukturaci. Rozlišuje pět druhů markátorů, které potom ještě specifikuje a dělí do dalších kategorií:⁷⁴ Gramatikalizované imperativy se ale objevují pouze v páté skupině.

⁷³ Martín Zorraquino, M^a.A., Montolío Durán, E., coords., (1988, s. 64)

⁷⁴ Zavadil, B., Čermák, P. (2010, s. 408 – 410)

- 1) Estructuradores de la información (informační strukturovače)
- 2) Conectores (konektory)
- 3) Reformuladores (reformulátory)
- 4) Operadores discursivos (diskurzivní operátory)
- 5) Marcadores de control de contacto (markátory kontaktové)

Naznačují vztahy mezi účastníky konverzace. Portolés uvádí příklady:

Hombre, mujer, anda, ande, vaya, mira, mirad, mire, miren, oye, oíd, oiga, oigan.

Jak je patrné, José Portolés uplatňuje spíše hledisko funkce markátorů ve větě a ve výpovědních celcích než jejich povahu (např. z pohledu modalit výpovědi). Nejpodstatnější je však to, že jednu ze skupin částečně tvoří gramatikalizované imperativy (spolu s jinými výrazy). Jedná se o *marcadores de control de contacto*, které vymezují vztahy mezi mluvčími a přibližují i situaci, v níž výpověď probíhá. Zajímavé je, že Portolés staví samostatně čtvrtou a pátou skupinu – diskurzivní operátory a kontaktové markátory. Takové vyčlenění je ojedinělé, protože u ostatních autorů nacházíme pouze jednu velkou skupinu diskurzivních markátorů, do níž jsou kontaktové markátory přímo zahrnuty – nemají tudíž v rámci klasifikace samostatné místo, ale tvoří jeden z podbodů.⁷⁵

Měli bychom si všimnout ještě jednoho zajímavého faktu – kromě tvarů většinou akceptovaných jako gramatikalizovaných Portolés zmiňuje i další, které ale s gramatikalizací nemají nic společného. Jde o imperativy *ande, mirad, miren, oíd* a *oigan*. Fungují spíše v původním slova smyslu, tedy jako výzva k podívání nebo poslouchání, ale přeneseně se používá i v ústní komunikaci, pokud mluvčí chce vyzvat posluchače, aby se na něco podívali ve smyslu dávat pozor. U *mire* a *oiga* je otázka gramatikalizace velice sporná, protože tyto tvary se nepoužívají příliš často konvenčně zafixované a určené k vyjadřování dalších funkcí. Většinou bývají uváděny varianty *mira* a *oye* pro případ vykání. U zbývajících – tvarů *mirad, miren, oíd* a *oigan* – nelze vůbec hovořit o nějakém stupni gramatikalizace. Nesplňují žádnou z jejich podmínek a ani další autoři se o nich v rámci diskurzivních markátorů nezmiňují.⁷⁶ To samé nastává u *ande*.

5.3.3. M. Zorraquino a J. Portolés

María Antonia Martín Zorraquino a José Portolés přicházejí ještě s další variantou klasifikace diskurzivních markátorů.⁷⁷ Jejich způsob interpretace je téměř totožný s vymezením markátorů u jiných autorů:

„...se percibe que las llamadas partículas, es decir, las tradicionales partes invariables del discurso: adverbios, preposiciones y conjunciones, y otros elementos gramaticalizados, pueden desempeñar, en ciertos contextos, funciones que no se ajustan a las que cumplen habitualmente en el marco de la sintaxis oracional. Así, si bien no se reconoce propiamente la existencia de lo que hoy denominamos 'marcadores del discurso', se atribuye a ciertas

⁷⁵ Portolés, J. (1993, s. 141-170); Martín Zorraquino, M. A. – Portolés Lázaro, J. (1999); Calsamiglia Blancafort, H., Tusón Valls, A. (2002)

⁷⁶ Calsamiglia a Tusón, Velarde, Camacho, Catalina Fuentes a další

⁷⁷ Martín Zorraquino, M. A. – Portolés Lázaro, J. (1999, s. 4081)

*unidades lingüísticas que puedan presentar usos discursivos, empleos enfatizadores, valores expresivos, etc.*⁷⁸

Základní rozčlenění je provedeno do pěti skupin, a sice:

- 1) *estructuradores de la información* (informační strukturovače)
- 2) *conectores* (konektory)
- 3) *reformuladores* (reformulátory)
- 4) *operadores argumetativos* (argumentační operátory)
- 5) *marcadores conversacionales* (konverzační markátory)

V prvních čtyřech bodech se zhruba shoduje s předchozí klasifikací, významná změna ale nastává u pátého bodu. Celá kategorie, která se předtím nazývala kontaktními markátory (*marcadores de control de contacto*) má název konverzační markátory (*marcadores conversacionales*). Změna názvu napovídá, že je téma pojímáno důkladněji a příkládá se mu větší důležitost. Pojem *marcador conversacional* se totiž vztahuje ke konverzaci obecně, nezabývá se jenom vztahy mezi mluvčími, jak naznačovalo předchozí pojmenování. Konverzační markátory se dále dělí na čtyři podskupiny, a to:

- a) *marcadores conversacionales de modalidad epistémica* (jistotní konverzační markátory)
Tento druh markátorů ukazuje na stupeň jistoty mluvčího v komunikační situaci. Patří sem např. výrazy *claro, desde luego, por lo visto* atd.
- b) *marcadores conversacionales de modalidad deóntica* (deontické konverzační markátory)
Vyjadřují volní postoje mluvčího, jeho souhlas, nesouhlas nebo jiný druh postoje. Autoři uvádějí jako příklad *bueno, bien, vale* aj.
- c) *enfocadores de la alteridad* (markátory odkazovací)
Ukazují na vzájemný vztah účastníků a způsob, jakým mluvčí pojímá sebe a posluchače v dané komunikační situaci.
Do této skupiny jsou zahrnuty výrazy typu *hombre, mira, oye* atd. Nyní se tak dostáváme k zařazení diskursivní funkce gramatikalizovaných imperativů. V předchozí klasifikaci byly uvedeny jako usměřovače vyjadřování vzhledem k pozici mluvčího a jeho poměru k ostatním účastníkům hovoru, zahrnovaly tudíž oslovení, upoutání pozornosti a v neposlední řadě vzájemné společenské postavení mluvčích. Zde v podstatě nedochází k žádné změně. Gramatikalizované imperativy jsou opět řazeny do skupiny markátorů týkajících se vztahů mezi mluvčími a kontaktu mezi nimi. Jiné funkce Portolés a Zorraquino neuvádí. V tom se liší od ostatních autorů, kteří připouští i jiné použití, např. jako vycpávková slova (*muletillas*)⁷⁹
- d) *metadiscursivos conversacionales* (markátory metadiskurzivně-konverzační)
Přispívají k uspořádání komunikace, vyjadřování změny mluvčího (např. při odpovědi) atd. V některých bodech se prolínají s předchozí skupinou markátorů, třeba při změně ve vztahu posluchač – mluvčí. Zorraquino a Portolés ovšem žádného

⁷⁸ Tamtéž. D. Cit., s. 4033.

⁷⁹ Pons, Bordería, S.(1992, s. 363-370); Pons Bodería, S. (1998)

zástupce gramatikalizovaných imperativů neuvádějí, zmiňují například výrazy *bueno, eh, este* aj.

Je zřejmé, že klasifikace markátorů se mohou značně lišit. Z hlediska gramatikalizovaných imperativů je nutné sledovat, do jaké skupiny (případně jestli vůbec) jsou začleňovány. Obecně vzato je možné říci, že gramatiky se shodují na jejich zařazení do sféry modifikátorů orální komunikace.

5.3.4. H. Calsamiglia a A. Tusón

Calsamiglia a Tusón vyčleňují skupinu markátorů, které se téměř výhradně vyskytují ve spontánním mluveném projevu, v situaci, kdy mluvčí stojí vedle sebe, vzájemně na sebe reagují a otevřeně vyjadřují emoce. Řeč je o markátorech interaktivních (*marcadores interactivos*) a strukturačních (*marcadores estructuradores*).⁸⁰ Účelem použití interaktivních markátorů je dosáhnout reakce posluchače. Mluvčí chce, aby spolupracoval, sledoval linii hovoru, vyjadřoval pochopení situace, případně aby souhlasil s předkládanými argumenty. Na to navazují markátory strukturační, jejichž cílem není pouze vyvolat v posluchači nějaký druh reakce, ale naopak zavedení určitého řádu, přimět účastníky konverzace ke střídání rolí (mluvčí – posluchač), vyznačovat začátek a konec výpovědi účastníků.

Calsamiglia a Tusón podrobně rozebírají jednotlivé aspekty konverzace a přichází s detailnějším dělením markátorů. Z klasifikace bude zřejmé, že gramatikalizované imperativy spadají do několika kategorií, a to podle funkce, kterou v mluveném projevu mají nejčastěji.

- 1) Marcadores de demanda de confirmación o de acuerdo (markátory vyžadující souhlas): *¿verdad?, ¿sí o no?, ¿eh?, ¿ves?, ¿oyes?, ¿sabes?, etc.*
- 2) Marcadores de advertencia (upozorňující markátory): ***mira, oiga, ojo, cuidado, fijate***
- 3) Marcadores reactivos de acuerdo (reakční markátory souhlasné): *bueno, perfecto, claro, sí, bien, vale, de acuerdo, exacto, etc.*
- 4) Marcadores estimulantes (markátory stimulační): ***venga, va***
- 5) Marcadores iniciativos (iniciativní markátory): *bueno, bueno pues, mira, veamos, mire usted, a ver, vamos a ver, ¿sabes qué?*
- 6) Marcadores reactivos (reakční markátory): *hombre!, mujer!, tío, vaya, es que*
- 7) Marcadores reactivos de desacuerdo (reakční markátory nesouhlasné): *bueno, pero; vaya, en absoluto, qué va, etc.*
- 8) Marcadores de aclaración, corrección o reformulación (markátory vysvětlovací, opravující nebo reformulační): *o sea, mejor dicho, quiero decir, bueno*
- 9) Marcadores de atenuación (zmírňující markátory): *bueno, un poco, yo diría, de alguna manera, etc.*
- 10) Marcadores de transición (markátory přechodové): *bueno...*
- 11) Marcadores continuativos (markátory pokračovací): *luego, después, entonces, total, pues, pues nada, etc.*

⁸⁰ Calsamiglia Blancafort, H., Tusón Valls, A. (2002, s. 242)

12) Marcadores de finalización y conclusión (markátory závěrové): *y tal, y eso, y todo, venga, hala, hale, bueno*

13) Marcadores de cierre (markátory ukončovací): *y ya está, nada más, y eso es todo*

Jak je vidět, gramatikalizované imperativy se uplatňují v různých funkcích: upoutat něčí pozornost (*marcador de advertencia*), povzbudit k vykonávání činnosti (*marcador estimulante*), zahájit hovor (*marcador iniciativo*), vyjádřit reakci na informaci, kterou se posluchač právě dozvěděl (*marcador reactivo*), nesouhlasit s mluvčím, zastávat jiné stanovisko (*marcador reactivo de desacuerdo*) nebo ukončovat hovor a shrnout jeho obsah (*marcador de finalización y conclusión*). Z klasifikace (i praxe) je zřejmé, že jeden gramatikalizovaný imperativ může ve výpovědi vykonávat více funkcí. Při rozlišování, o jakou z nich se jedná, je rozhodující kontext, tedy co předchází (a následuje) použití gramatikalizovaného imperativu, a samozřejmě také intonace mluvčího. Podle ní je možné určit nejenom postoj mluvčího k právě obdržené informaci (souhlas, nesouhlas, údiv), ale také hlubší emoce, které doplňují celkové vyjádření psychického rozpoložení. Pokud budeme konkrétní, výraz *vaya* může plnit funkci reaktivní nebo reaktivní nesouhlasnou. První z nich zahrnuje širší spektrum možností, např. překvapení, údiv v pozitivním slova smyslu, radost. Intonace nám může velmi výrazně pomoci k identifikaci emoce v konkrétním případě, je ale jasné, že *vaya* je zde užito v převážně pozitivním smyslu. U druhé z možností (funkce reaktivní nesouhlasná) také bývá podle intonace jasný postoj mluvčího, v tomto případě negativní. Může vyjadřovat i pohrdání a výrazně zápornější emoce, než je pouhý nesouhlas. Obdobý případ souběhu funkcí nastává i u tvaru *venga*. Může sloužit k povzbuzení (*marcador estimulante*) nebo k ukončení či závěrečnému shrnutí hovoru (*marcador de finalización y conclusión*). Při rozlišování nám opět pomáhá intonace. Ze zkušenosti bychom si mohli dovolit říci, že *venga* je při povzbuzení kratší a údernější a často bývá následován tvarem přítomného času třetí osoby singuláru slovesa *ir*, tedy *va*, který s *venga* často tvoří gramatikalizovaný blok *¡Venga, va!* Pokud mluvčí chce postupně zakončit rozhovor (a využívá tak druhé možnosti fungování výrazu *venga*), jeho intonace při vyslovování *venga* bude mít spíše delší, jakoby smířlivý charakter. Tím se rozmluva ukončuje a většinou následuje už jen rozloučení. Konkrétní případy ale budeme studovat až v praktické části práce.

Pokud porovnáme všechny uvedené klasifikace z hlediska umístění gramatikalizovaných imperativů, je zřejmé, že Calsamiglia a Tusón se podrobněji věnují kategorii markátorů, kterou Portolés nazývá kontaktními markátory (*marcadores de control de contacto*) a Portolés a Zorraquino odkazovacími markátory (*enfocadores de la alteridad*). V nich jsou gramatikalizované imperativy poměrně hojně zastoupeny. Calsamiglia a Tusón jim, na rozdíl od ostatních autorů, připisují i jiné funkce – např. stimulační (*venga*), reakční (*vaya*), ukončující (*venga*). Více se tedy zaměřují na komunikační situaci a její jednotlivé aspekty.

5.4. Gramatikalizované imperativy mezi diskurzivním markátorem a konektorem

U některých autorů ale nacházíme ještě jiný úhel pohledu. Cortés a Camacho považují za klíčovou vlastnost diskurzivních markátorů konektivní funkci, tedy schopnost spojovat, propojovat a organizovat jednotlivé části výpovědi nebo textu. Z této perspektivy mohou diskurzivní markátory fungovat jako konektory nebo se přímo jako konektory označovat.⁸¹

Cortés a Camacho chápou konektivní funkci jako obecnou a společnou charakteristiku všech typů diskurzivních markátorů a dělí je na dvě velké skupiny (podle převažujícího uplatnění): markátory textuální nebo logicko-lingvistické (lógico-lingüísticos) a markátory interaktivní (interactivos). U první skupiny zdůrazňují spojení mezi myslí mluvčího a jím tvořeného projevu. Soustřeďuje se na to, jak mluvčí zahajuje a končí svůj projev, jaké prvky používá, aby zajistil srozumitelnost pro posluchače, jak na sebe navazují jednotlivé věty a zda se navzájem ovlivňují. U skupiny interaktivních markátorů hraje důležitou roli modalita, postoj, který chce mluvčí vyjádřit ve vztahu k ostatním účastníkům.⁸² Výpověď jednoho přiměje reagovat určitým způsobem dalšího, a tím dochází ke koherentnímu propojování jednotlivých celků.

Přichází s myšlenkou rozdělení markátorů do čtyřech hlavních skupin, které rámcově charakterizují hlavní směry uvažování při provádění podrobnější klasifikace. Víme, že skupina interaktivních markátorů souvisí s modalitou – ve vyjadřování postoje mluvčího a reakcích posluchačů. Většinou se pocity zúčastněných dají rozčlenit do kategorií typu souhlas, nesouhlas, nezájem atd. Takový je i princip, podle něhož postupují Cortés a Camacho. Dělí markátory do čtyřech obecných kategorií:⁸³

1) *Marcadores empáticos* (markátory empatické)

Vyjadřují přiblížení se mluvčímu, posluchače zajímá obsah sdělení a je mu otevřen. Můžeme uvést příklad empatického užití gramatikalizovaného imperativu *vaya*:

El Real Madrid ha ganado la liga ¡vaya que sí! („Jóóóó, Real Madrid vyhrál ligu!!!“)

Z příkladu je jasně vidět pozitivní tón zprávy, nadšení, že Real Madrid vyhrál ligu. Mluvčí se veitřuje do euforie, raduje se s ostatními (diváky, příbuznými, kamarády atd.) Zaujímá souhlasný a empatický přístup k obashu sdělení.

2) *Marcadores antipáticos* (markátory antipatické)

Cílem těchto markátorů je naopak oddálení, odtazitý postoj. Posluchač nepřijímá sdělení, nesouhlasí s ním nebo je rozčilen. U nepřátelského postoje Cortés Camacho uvádí jako příklad gramatikalizovanou konstrukci *¡anda ya!*

¡Anda ya!, que el Real Madrid ha ganado la liga. („No to snad ne, Real Madrid vyhrál ligu.“)

Vidíme, že mluvčí zaujímá k vítězství Realu Madrid negativní postoj, s vítězstvím klubu v lize se zásadně neztotožňuje. V terminologii autorů by se jednalo o *rechazo antipático*. Do

⁸¹ Cortés, L. Camacho, M^a. M. (2005, s. 30)

⁸² Tamtéž, s. 155n.

⁸³ Tamtéž, s. 163n.

češtiny bychom to mohli přeložit jako *nevstřícné odmítnutí*, kdy mluvčí odmítá přijmout nějaký fakt a uzavírá se před ním.

3) *Marcadores apáticos* (markátory apatické)

Vyjadřují neutrální postoj nebo lhostejnost směrem ke sdělení nebo i směrem k mluvčímu.

4) *Marcadores ambiguos* (markátory obojetné)

Tuto skupinu charakterizuje nejednoznačnost. Mluvčí se k ní uchyluje v případě, že není možné pragmaticky jednoznačně interpretovat obsah sdělení nebo není žádoucí rozhodovat se ihned pro jednu z předchozích variant.

Klasifikace uvedená Cortésem a Camachem (byť míněná z hlediska konektivní funkce) potvrzuje závěry ostatních autorů o příslušnosti gramatikalizovaných imperativů do kategorie diskurzivních markátorů. Popisuje spíše pocity než vztahy nebo cíle mluvčích, a přispívá tak k obohacení dosavadních úhlů pohledu.

5.5. Gramatikalizované imperativy jako konektory

Diskurzivní markátory a konektory jsou někdy definovány společně – jako jazykové prvky, které spojují segmenty ústního projevu nebo textu a vytvářejí mezi nimi sématicko-pragmatické vztahy.⁸⁴ Vzhledem k významné roli při formulování diskurzu a způsobu, jakým ho mluvčí pojímá, je možné mluvit o metadiskurzivní funkci konektoru.⁸⁵ Antonio Briz zdůrazňuje, že aby bylo možné vysvětlit funkci metadiskurzivních konektorů, je nutné rozlišovat mezi argumentační koherencí a koherencí v okamžicích promluvy, kdy je nutné správně a srozumitelně strukturovat a formulovat.

*“No hay que olvidar que una cosa es la coherencia argumentativa que ha de existir al articular los enunciados, y otra, la coherencia al formularlos o producirlos; es decir, las partes en que se organiza el discurso han de seguir un hilo inteligible para que pueda llegar a ser comprendido e interpretado adecuadamente por el interlocutor. Teniendo en cuenta esta distinción, es posible explicar el funcionamiento de estos marcadores metadiscursivos.”*⁸⁶

Argumentační funkce spočívá v naplnění primární funkce konektoru (např. odporovat), zatímco metadiskurzivní vyjadřuje jiné možné vlastnosti, které se uplatňují především na poli konverzace. Mluvčí v nich nalézají oporu, mohou posloužit jako výplňová slova, prostředky pro zahájení hovoru atd., a pomáhají tak mluvčímu plynule pokračovat i v případě, že nastanou komplikace. Briz jejich funkci shrnuje:

*“Pues bien, tales marcadores metadiscursivos hacen posible o favorecen la posibilidad de sucesión de estos intercambios no lineales (es decir, discontinuos, cruzados, etc.). Forman parte de una estrategia para resolver problemas comunicativos.”*⁸⁷

⁸⁴ Calsamiglia Blancafort, H., Tusón Valls, A. (2002, s. 238)

⁸⁵ Briz, A. (II; 1993, cit. d.,s. 39-56)

⁸⁶ Martín Zorraquino, M^a.A., Montolío Durán, E., coords., (1988, cit. d., s. 126)

⁸⁷ Tamtéž, cit. d., s. 127.

Vidíme, že Briz dělí konektory na argumentační a metadiskurzivní. Z předchozích citací ale vyplývá, že metadiskurzivní konektory vlastně plní podobnou funkci jako výše uvedené diskurzivní markátory. V tomto ohledu se tedy rozdíl mezi oběma pojmenováními ztrácí. Proto možná Briz najednou přestává mluvit o metadiskurzivních konektorech a při jejich dalším popisu už uvádí pouze termín metadiskurzivní markátory.⁸⁸ Metadiskurzivní konektory (markátory) mohou plnit nejen obecnou a abstraktnější funkci při strukturaci projevu, ale i konkrétní, např. uzavření tématu, způsob rozloučení aj. V tomto ohledu se jejich popis shoduje s charakteristikou pragmatických i diskurzivních markátorů.

Pokud hovoříme o konektorech, je rozhodujícím faktorem koherence a vázání jednotlivých celků, jestliže je ale rozhodující perspektivou vztah mezi mluvčími a komunikační funkce, mluvíme o markátorech. Gramatikalizované imperativy jsou spíše součástí druhé perspektivy, protože vyjadřují náladu, postoj, rovnost nebo naopak hierarchicky nevyvážený vztah, týkají se i tématu modality. Výjimku představují imperativy *mira* a *oye*, které mohou být považovány za prvky s konektivní funkcí, neboť se podílejí na oslovení posluchače, zahájení rozhovoru a konvenčním uspořádání konverzace (začátek – progrese – závěr), a přispívají tak k její koherenci. To je i případ zmiňovaný ve studii Brize a Hidalga⁸⁹ nebo u Ponse.⁹⁰

Pons Bordería souhlasí s tvrzením, že imperativy *oye* a *mira* reprezentují v rámci zařazování do skupiny konektorů hraniční případ. Při popisu prototypického konektoru byla klíčová jeho schopnost spojovat jednotlivé celky. U imperativů *oye* a *mira* sice není konektivní funkce na prvním místě, protože bývají definovány primárně jako apelativa, ale v určitých kontextech mohou zastávat funkci konektoru.⁹¹

Pons Bordería uvádí případ změny tématu v konverzaci. Jestliže chce jede z mluvčích změnit téma nebo se ujmout slova, může použít jeden z imperativů *oye* nebo *mira*. V takovém případě *oye* a *mira* fungují jako konektory, protože se podílejí na navazování hovoru, propojují výpovědní celky mluvčích. To se ale týká pouze dynamického hovoru, kdy mluvčí mezi sebou tzv. soutěží, kdo bude mít slovo. Pokud se jedná o oslovení někoho a počátek konverzace, *oye* a *mira* už neplní roli konektorů, ale diskurzivních markátorů, protože utvářejí strukturu výpovědního celku.

Východiskem pro určení prototypičnosti určitého slova jako konektoru je soubor fonetických, morfologických a syntaktických znaků, kterým klasický konektor disponuje. Protože mluvíme o velmi různorodé skupině, do níž patří substantiva, adjektiva, slovesa, příslovce, předložky, spojky aj., je vhodné zabývat se rozložením a četností konektivních užití v rámci slovních druhů. Z podstaty věci vyplývá, že např. spojky jsou vhodnější ke spojování a tvoření konektivních konstrukcí mnohem více než třeba slovesa. Dalším problémem je také vytváření syntagmat a jiných konstrukcí, které, pokud projdou procesem gramatikalizace, také mohou plnit funkci konektoru (nebo diskurzivního markátoru, záleží na kontextu, v němž se vyskytují).⁹²

⁸⁸ Briz, A. (II; 1993, s. 39-56)

⁸⁹ Martín Zorraquino, M^a. A., Montolio Durán, E., coords., (1988, s. 121 – 143)

⁹⁰ Pons Bordería, S. (1998, s. 13): “*Oye y mira y los límites de conexión*”

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Portolés, J. (1993, s. 148)

Jak bylo řečeno výše, gramatikalizované imperativy je možné chápat nejenom jako pragmatické nebo diskurzivní markátory, ale i jako konektory. Takový názor zastává Pons Bordería. Setkáváme se však se několika problémy. Prvním z nich je samotná definice konektoru, co znamená pojem konektor a jaké prvky v něm mohou být obsaženy. Druhým problémem je různorodost přístupů v popisování a vymezení konektoru. Podle funkce, kterou ve větě plní, mohou vystupovat jako *enlaces extraoracionales, conectores argumentativos, conectores interactivos, marcadores discursivos nebo modalizadores*. Mají tedy hodně společného s diskurzivními markátory. Proto bývají konektory vnímány jako jejich součást.⁹³ O každém z těchto přístupů k definici rozhoduje kritérium, které je stanoveno jako relevantní pro příslušný úhel pohledu. Neexistuje ale žádné, na němž by se lingvisté zcela shodli a podle něhož by se dal konektor jednoznačně určit. S tím souvisí i třetí problém, a sice nejednotnost lingvistů ohledně základních bodů, podle kterých by bylo možné konektor definovat. Pons Bordería klasifikuje konektory v návaznosti na slovní druhy a za základ bere vlastnosti každé z kategorií. Rozděluje proto konektory na kapitoly týkající se konektorů a spojek, konektorů a příslovcí, konektorů a citoslovcí atd.⁹⁴

Konektory jsou vztaheny k jednotlivým slovním druhům, ale jejich definice je problematická. Pons Bordería porovnává možné úhly pohledu, ale nepřichází s vlastní definicí konektoru. Aby usnadnil pochopení významu, zabývá se jím právě ve vztahu k různým slovním druhům a demonstruje na nich vlastnosti, které považuje u daného slovního druhu a odvozeného konektoru za nejdůležitější. Vytváří tak vlastně systém opozic (mezi slovním druhem a konektorem), který potom slouží k vymezení a určení funkcí konektoru. Takový postup vede k tomu, že se postupně ustanoví prototyp konektoru, s nímž je každý další konektor porovnáván a zjišťuje se, do jaké míry se mu přibližuje nebo vzdaluje.⁹⁵ Jednotlivá kritéria jsou fonetického, morfologického, syntaktického, sémantického, textového a pragmatického charakteru a budou velmi důležitá při popisu gramatikalizovaných imperativů. Nyní se jimi budeme zabývat podrobněji.

Z morfologického hlediska Pons Bordería konektor hodnotí jako morfém, který je neměnný, skládá se z jednoho nebo několika slov a jeho formy jsou téměř neproduktivní, tj. nedávají vzniknout novým tvarům. Ze syntaktického hlediska je popisuje jako jednotky, které nejsou součástí větné struktury, ale spojují výpovědi.⁹⁶ V těchto bodech se tedy Pons Bordería shoduje s dříve uvedeným popisem vlastností gramatikalizovaných imperativů.

Z pohledu syntaxe je možné říci, že konektory mají za úkol především spojovat části textu nebo konverzace a zajišťovat jejich plynulé pokračování.⁹⁷ Některé konektory se ale této funkci vymykají a plní ve větě jiné funkce, čímž se začleňují spíše do periferního spektra. To je případ gramatikalizovaných imperativů, které se zařazují spíše mezi diskurzivní markátory. Vyjádřit rozdíl mezi konektorem (vnímaným prototypicky) a diskurzivním markátorem můžeme z hlediska pragmatiky: diskurzivní markátor umožňuje vyjádřit interpretaci, jakou má mluvčí na mysli, tedy jak chce, aby jeho sdělení porozuměli posluchači. Konektor naopak

⁹³ Cortés, L. Camacho, M^a. M. (2005, s. 31 – 32); Domínguez García, M^a.N. (2007, s. 18); Calsamiglia Blancafort, H., Tusón Valls, A. (2002, s. 238)

⁹⁴ Pons Bordería, S. (1998, s. 15)

⁹⁵ Pons Bordería, S. (1998, s. 37)

⁹⁶ Tamtéž, s. 40 – 42n.

⁹⁷ Tamtéž, s. 24; Domínguez García, M^a.N. (2007, s. 18)

gramaticky zužuje kontext, umožňuje, aby posluchači výrok mluvčího interpretovali žádoucím způsobem.⁹⁸

Při klasifikaci konektorů s fonetického hlediska je důležité, zda konektoru předchází pauza (nebo jestli je za ním), protože tím je ovlivněna intonace promluvy. Intonace hraje důležitou roli, neboť přispívá k lepšímu vyjádření emocí mluvčího a umocňuje zamýšlený dopad sdělení. Umožňuje vhodným způsobem napojovat výpovědní celky a dosáhnout správného efektu. Někteří autoři rozlišují použití konektorů v hovorovém jazyce, kde jsou konektory takřka automaticky vestavěny (a podpořeny vhodnou intonací), a užití v rámci spisovnějšího a stylisticky neutrálního jazyka, kde jsou konektory naopak uplatňovány promyšleně, s cílem zamezit nedorozuměním a zajistit odpovídající návaznost výpovědi.

Další bod se týká sémantického významu. Klademe si otázku, zda je konektor proměnlivý v různých variantách výpovědi, nebo ne. Docházíme zde k porovnání stupně gramatikalizace, tj. upevnění a konvenčního uplatňování jedné konkrétní formy. Zjišťuje se, jestli příslušný tvar připouští flexi, přidání prefixu, sufixu nebo rovnou dalšího slova. Za nejvíce prototypickou (tedy modelově nejbližší pojetí konektoru) se považuje nejvíce gramatikalizovaná konstrukce.

Pokud jde strukturu komunikace, můžeme mluvit o roli gramatikalizovaných imperativů při spojování částí diskurzu a zajišťování jeho srozumitelnosti pro posluchače. S touto funkcí úzce souvisí termíny koherence a koheze.⁹⁹ Koherence má širší význam (a z hlediska gramatikalizovaných imperativů velmi důležitý) než koheze. Zahrnuje totiž nejenom sémantické vztahy mezi jednotlivými komponenty, ale i pragmatickou stránku věci, tedy vztahy jednotlivých slov s kontextem a celkovým vyzněním textu. Naproti tomu koheze má mnohem užší význam. Nezabývá se kontextem, celkovým vyzněním a vyjádřením mluvčího, ale slouží ke spojení jednotlivých prvků textu, zaměřuje se na vazby mezi slovy.¹⁰⁰ Mezi vlastnosti koheze patří zajišťování adekvátních vztahů mezi slovy, případně i spojování vět a jejich strukturování, ale pouze na lokální úrovni, ne v rámci celého textu. Pokud hovoříme o koherenci mluveného projevu, můžeme se setkat také s termínem *conector pragmático* (pragmatický konektor), který má pojetím velmi blízko k diskurzivnímu markátoru.¹⁰¹

Při porovnávání konektorů a sloves Pons vyzdvihuje zejména imperativy *mira*, *oye* a *vamos*.¹⁰² Protože u nich považuje za převažující ne konektivní, nýbrž apelativní funkci, řadí je do oblasti periferních konektorů. Naproti tomu José Portolés je jiného názoru – považuje gramatikalizované imperativy za perifrastické diskurzivní markátory. Vyzdvihuje přitom jejich konverzační (orální) charakter – většinou se totiž vyskytují v hovorovém užití, písemná forma, která vytváří zázemí pro konektivní funkce, je ve výrazné menšině.¹⁰³

⁹⁸ Portolés, J. (1993, s. 142 – 143)

⁹⁹ Calsamiglia Blancafort, H., Tusón Valls, A. (2002, s. 214)

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 214 – 215n.

¹⁰¹ Briz, A. (I; 1993, s. 147)

¹⁰² Pons Bordería, S. (1998) : “*Oye y mira y los límites de conexión*”

¹⁰³ Portolés, J. (1993, s. 158)

5.6. Gramatikalizované imperativy jako expletiva

Gramatikalizované imperativy se také mohou nazývat *expletivos*, *muletillas* nebo *bordoncillos*.¹⁰⁴ Autoři používají i termín *palabras de relleno*, který poměrně dobře vystihuje podstatu věci. Při procesu gramatikalizace dochází ke ztrátě původního významu, tedy desémantizaci. Může však dojít k takovému stupni vyprázdnění, že se z původního imperativu stane pouhá výplň, kterou mluvčí používají převážně v hovorové mluvě jako vycpávková slova. Nemají žádnou funkci a z pohledu větné stavby jsou nadbytečné.

*„Para esta concepción, las funciones primarias de estas formas y las continuativas se explican en virtud de un proceso de dessemantización o de desgaste por el uso, por el que se pasaría de un valor oracional claramente definido a uno secundario, calificado generalmente como continuativo y, finalmente, a uno de tipo de expletivo o muletilla.“*¹⁰⁵

Slouží pouze jako opora při komunikaci, pokud si mluvčí není jistý, jak chce pokračovat nebo pokud potřebuje získat čas.

*„...uso excesivo, en el lenguaje oral, de una unidad con fines ya no sintácticos, sino meramente expresivos o conversacionales (normalmente, para llenar pausas, mantener el turno de habla o superar las dificultades propias de la planificación del discurso oral.“*¹⁰⁶

Řekli jsme, že vycpávková slova se ve španělštině většinou pojmenovávají *muletillas* nebo *expletivos*. Je důležité, že žádné slovo není vycpávkovým samo o sobě, ale stává se jím během užívání v komunikaci, když ho mluvčí ve stále větším měřítku chápou jako vyplňující prostředek bez vlastního významu. Neexistuje tedy *palabra expletiva*, ale pouze *uso expletivo*.

*“El concepto de expletivo es paradójico, ya que con él se designa un uso que no puede clasificarse. En rigor, un uso expletivo es aquel en el que una unidad se utiliza como relleno o con el único fin de completar una expresión concreta, sin desempeñar una función sintáctica canónica, lo que equivale a reconocer el fracaso taxonómico en dichos casos. El uso expletivo (ya que no existen unidades expletivas, sino usos expletivos de dichas unidades), no añade nada, desde el punto de vista sintáctico, a la estructura en la que se inserta. Por esta razón, se considera que los elementos expletivos son suprimibles.“*¹⁰⁷

Znaky zmiňované v definici vystihují použití gramatizovaných imperativů ve výpovědi. Syntakticky nejsou součástí věty, žádnou novou informaci nepřinášejí a kdybychom je z výpovědi vyškrtnli, tak se její celkový lexikální význam nezmění. Je ale jisté, že bychom se zároveň připravili o vyjádření významových odstínů, ukazatelů nálady mluvčího nebo vodítek, jak máme výpověď interpretovat. Eliminovali bychom její pragmatický význam.

¹⁰⁴ Pons Bodería, S. (1998, s. 25 – 26)

¹⁰⁵ Martín Zorraquino, M^a.A., Montolío Durán, E., coords., (1988, cit. d., s. 214)

¹⁰⁶ Tamtéž, cit. d., s. 214.

¹⁰⁷ Pons Bordería, S. (1998, cit. d., s. 25)

6. Otázka zařazení gramatikalizovaných imperativů a jejich pragmatická funkce

Někteří autoři mluví o interjekčních apelativních. Toto označení dobře charakterizuje funkci, kterou gramatikalizovaný imperativ v interjekčním použití zastává – směřuje k posluchači s cílem upoutat jeho pozornost a navázat s ním kontakt. M. Zorraquino uvádí jako příklad tvary *mira, oye, venga, vamos*.¹⁰⁸ Pokud porovnáme nyní uvedený výklad se *Slovníkem markátorů a operátorů (Diccionario de los marcadores y operadores)*, zjistíme, že alespoň jeden z významů uvedených pod hesly *mira, oye, venga* a *vamos* se shoduje s funkcí popsanou M. Zorraquino. Zatímco M. Zorraquino tato užití považuje za interjekční, *Diccionario de conectores y operadores* je odmítá. V předmluvě doslova uvádí, že interjekčním užitím se zabývat nebude¹⁰⁹ a popisuje *mira* jako konektor nebo diskurzivně-interakční částici (*ordenador discursivo interactivo*), *oye* také jako konektor nebo diskurzivně-interaktivní částici (*ordenador discursivo interactivo*), *venga* jako modální operátor, konektor nebo diskurzivně-interakční částici. O *vamos* se pak slovník zmiňuje jako o výpovědním operátoru (*operador enunciativo*) nebo konektoru.

Martín Zorraquino zmiňuje pojem *partículas discursivas*, který bychom do češtiny mohli přeložit jako diskurzivní částice.¹¹⁰ Do této kategorie spadají zástupci různých slovních druhů (např. předložky, příslovce atd.), kteří prošli procesem gramatikalizace, a už tedy neplní své původní funkce vyplývající z příslušnosti ke konkrétním slovním druhům, ale nabývají jiných významů. Diskurzivní částice je také možné obecně nazvat jako markátory¹¹¹ Markátory nemají konceptuální funkci, nejsou nositeli významu. Jsou pojímány jako prvky, které mají umožnit a usnadnit správnou interpretaci toho, co chtěl mluvčí vyjádřit.¹¹² Můžeme tudíž mluvit o dvou významech – konceptuálním (*conceptual*) a komputacionálním (*computacional*).¹¹³ Konceptuální je nositelem sémantického významu, komputacionální vyjadřuje určitý způsob interpretace výpovědi, spadá tedy do oblasti pragmatiky. E. Montolío Durán vysvětluje odlišnosti obou významů z hlediska diskurzivních markátorů, které nejsou nositeli prvního významu (konceptuálního), ale pouze druhého (komputacionálního) Zdůrazňuje tak jejich důležitost na poli pragmatiky. Tomu odpovídá postup gramatikalizace u imperativů – ztráta původního významu a posun do skupiny markátorů s sebou nese i změnu v zapojení do výpovědi. Kromě morfologických, syntaktických a fonetických důsledků je zřejmé, že ovlivňují pragmatiku výpovědi, usměrňují interpretaci řečeného a pomáhají posluchači správně vyvodit význam. Odborná literatura tuto schopnost zprostředkování správné interpretace označuje jako *valor inferencial*.¹¹⁴

„Lo que la perspectiva relevantista ha puesto de manifiesto es que existe una característica semántico-pragmática común a todos estos elementos, y ésta se refiere al tipo de significación: todas las unidades lingüísticas susceptibles de ser consideradas como marcadores del discurso coinciden en no presentar un significado conceptual, que pueda ser

¹⁰⁸ Martín Zorraquino, M^a.A., Montolío Durán, E., coords., (1988, s. 32)

¹⁰⁹ Fuentes Rodríguez, Catalina (2009, s. 17 – 18)

¹¹⁰ Martín Zorraquino, M^a.A., Montolío Durán, E., coords., (1988, s. 42)

¹¹¹ Grupo Val.Es.Co (Antonio Briz): *Diccionario de partículas discursivas del español*. s. 1

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Martín Zorraquino, M^a.A., Montolío Durán, E., coords., (1988, s. 131)

¹¹⁴ Escandell Vidal, M.V. (2005, s. 124 – 126); Martín Zorraquino, M^a.A., Montolío Durán, E., coords., (1988, s. 131)

*analizado en términos léxicos – es decir, desglosable en rasgos semánticos –, sino que se caracterizan por tener un significado que venimos describiendo como de guía para seguir el camino inferencial adecuado en el proceso de interpretación; formulado en otros términos: estos elementos coinciden en tener un significado de procesamiento, también llamado computacional.“*¹¹⁵

Jestliže mluvčí něco říká, jeho výpověď má explicitní a implicitní stránku. Existuje také všeobecně uznávaný pojem *explicatura* a *implicatura*.¹¹⁶ *Explicatura* je doslovně to, co jeden z účastníků konverzace říká, zatímco *implicatura* vyjadřuje přidanou hodnotu, něco, co mluvčí chtěl říci, ale neudělal to gramatickými a lexikálními prostředky. Posluchač tak pozná, jak mluvčí svou výpověď myslel, a odhalí tak např. ironii, nadsázku aj. Prostředky, které mohou být využity k utváření implicitního významu, jsou právě markátory. Pomáhají posluchači v orientaci a vedou ho ke správné interpretaci komunikátu. Je tedy zřejmé, že ke správnému porozumění potřebujeme chápat doslovný význam řečeného a zároveň správně pochopit smysl, tedy co tím chtěl mluvčí říci:

*„La interpretación de este significado es el resultado de una operación de descodificación (descodificamos los signos lingüísticos usados) y de la derivación de inferencias: inferimos lo que se nos quiere decir, que no suele estar totalmente explícito.“*¹¹⁷

Přestože je těžké markátory (v našem případě gramatikalizované imperativy) zařadit a utvořit všeobecně uznávanou a platnou klasifikaci, je zřejmé, že mají zejména v ústní komunikaci nezastupitelnou úlohu. Odlišné perspektivy jednotlivých autorů přispívají k obohacení celkového náhledu na možné významy gramatikalizovaných imperativů a jejich funkce. V další části práce se zaměříme na praktické využití a české ekvivalenty vybraných gramatikalizovaných imperativů.

¹¹⁵ Martín Zorraquino, M^a.A., Montolio Durán, E., coords., (1988, cit. d., s. 131)

¹¹⁶ Reyes, G. (2003, s. 97)

¹¹⁷ Tamtéž, cit. d., s. 10.

7. Případová studie: vybrané imperativy v korpusu InterCorp a české protějšky

7.1. Popis metody

Klíčovým zdrojem vyhledávání kontextů gramatikalizovaných imperativů a ekvivalentních českých vyjádření je paralelní korpus InterCorp, konkrétně databáze českých a španělských beletristických překladů, která je přístupná z rozhraní KonText. Protože primárním cílem této práce není vyhledávat všechny kontexty, v nichž se gramatikalizované imperativy vyskytují, bylo žádoucí omezit rozsah korpusu. Vytvořila jsem proto subkorpus, který se skládá částečně z děl španělsky píšících autorů a českých překladů a českých autorů a španělských překladů; částečně jsou ale také zastoupeny české a španělské překlady ze třetích jazyků. Důvodem pro zahrnutí jiných jazyků byla skutečnost, že mají v korpusu velmi podstatné zastoupení, jejich vyřazením by se proto rozsah korpusu významně zmenšil. V zájmu větší objektivity a průkaznosti jsem se je proto rozhodla v subkorpusu ponechat. Celková velikost subkorpusu 16 969 898 pozic (sto osmdesát děl) a byl vytvořen 25. dubna 2014. S korpusem jsem pracovala v období 25. dubna 2014 – 28. dubna 2014.¹¹⁸ Do vyhledávání jsem zadala daný slovní tvar (*anda, venga, vaya a vamos*) a posléze jsem filtrovala kombinace, které byly pro účely práce bezpředmětné (např. *vamos a, que venga* aj.), protože vylučovaly užití ve funkci gramatikalizovaného imperativu.

Z hlediska definice funkcí španělských gramatikalizovaných imperativů v komunikaci jsem vycházela z *Diccionario de conectores y operadores del español*.¹¹⁹ Souborně popisuje možná užití v různých kontextech. V české verzi korpusu jsem se poté hledala příklady užití, které by vyjadřovaly významy uvedené v *Diccionario de conectores y operadores*. Zvolila jsem formu uvedení španělské verze, jejího českého překladu a úvahy nad možnostmi vyjádření významu gramatikalizovaného imperativu v českém jazyce. Práce však nepřináší kvantitativní statistiku českých protějšků, a to z důvodu technické obtížnosti a mnohovrstevnatosti českých vyjádření. Ty sice mohou obsahovat výraz, který by se dal považovat za protějšek gramatikalizovaného imperativu, ale jeho celkový význam často dotváří i slovosled nebo jiné prostředky, které jsou obtížně kvantifikovatelné. Jelikož cílem práce není primárně zkoumat české protějšky španělských gramatikalizovaných imperativů, ale jedná se pouze o část práce, zvolila jsem proto formu úvahy nad jednotlivými významy.

Jak je patrné z předchozích částí práce, bývá občas obtížné jasně určit tvary, které lze ještě zahrnovat mezi gramatikalizované imperativy a které už ne. Vzhledem k tomu, že některé imperativy stojí na počátku procesu gramatikalizace nebo u nich významový posun není tak velký (např. *fíjate*), nebudou předmětem této části práce. Jiné se zase pohybují na pomezí mezi gramatikalizovaností a původním významem (např. *oye/oiga* a *mira/mire*), a proto je také nebudeme zahrnovat mezi zkoumané tvary. Cílem práce budou pouze ty imperativy,

¹¹⁸ Čermák, P. – Vavřín, M.: *Korpus intercorp_es, verze 6 z 8. 4. 2013*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2013. Cit. 28.4. 2014, dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

¹¹⁹ Fuentes Rodríguez, Catalina (2009)

kteře jsou považovány za plně gramatikalizované, tedy vzdálené od původních významů a hojně používané pro vyjádření modálních a pragmatických funkcí. Konkrétně se jedná o tvary *anda*, *venga*, *vaya* a *vamos*.

7.2. Anda

Gramatikalizovaný imperativ *anda* je popisován jako modální a argumentační operátor. Modálním operátorem je, pokud stojí samostatně, argumentačním potom v konstrukci *anda que*, o které bude řeč později. Nyní se budeme věnovat první (modální) funkci.

7.2.1. Anda jako modální operátor

Jak uvádí *Diccionario de conectores i operadores*, v této souvislosti je nejdůležitějším významem apelovat na někoho a přesvědčit ho, aby něco udělal. V první fázi se jedná o změkčenou formu rozkazu – mluvčí nechce posluchači přímo přikazovat, ale snaží se ho přesvědčit a povzbudit, aby danou činnost vykonal sám, z vlastní vůle. V této souvislosti může být ve větě následován tvarem imperativu, např. ...*anda, hazlo*. Je patrné, že je potřeba, aby posluchač něco vykonal, ale způsob, jak ho k tomu přimět, je spíše přátelský a neformální. V češtině bychom to mohli nazvat 'hecováním'. Druhým stupněm je situace, kdy už je jasné, že posluchač má něco udělat (mluvčí mohl říci přímý rozkaz nebo naznačit vhodnost určitého počínání), a cílem je přimět ho k větší rychlosti nebo k tomu, aby úkon konečně vykonal. V této fázi je jasné, že mluvčí začíná ztrácet trpělivost. Nastává zde tedy posun od přátelského povzbuzení k více nátlakovému „*tak dělej*“, který je vyjádřen především prostřednictvím intonace. V prvním případě je *anda* je uvolněnější a protáhlejší – koncové *-a* může být delší (*andááá*). Ve druhém je tón úsečnější a *anda* bývá vyslovováno krátce, je tudíž jasné, že mluvčí dává přednost okamžitému provedení činnosti před diplomatickým a přátelským přesvědčováním. Ze zkušenosti bychom mohli říci, že tyto dvě fáze na sebe často navazují a odrážejí psychické rozpoložení mluvčího v jednotlivých fázích komunikační situace.

Pokud se podíváme do korpusu, zjistíme, že *anda* jako modální operátor je hojně zastoupen.

Bylo řečeno, že ve španělštině je *anda* ve funkci modálního operátoru chápáno jako povzbuzení nebo výzva ke zrychlení nebo ukončení činnosti. V češtině se nám nabízí poměrně rozsáhlé možnosti překladu. Obecně vzato, neexistuje pouze jeden univerzální způsob, jak vyjádřit významy obsažené v *anda*. Z korpusu vyplývá, že *anda* může být přeloženo jako „*no tak*“, „*šup*“, „*do toho*“, „*pojd*“, „*běž*“, *tak* a sloveso (např. *vyprávěj*), „*prosím*“, „*ale tak*“, „*konečně něco udělej*“, „*honem*“, „*hele*“, „*ale jdi*“, „*cože*“, „*nepovídej*“, „*koukej něco udělat*“, „*no ne*“, „*hybaj*“, „*hni sebou*.“ Všechny tyto možnosti se dají uplatnit v závislosti na kontextu. Čeština má v tomto ohledu širší výrazový rejstřík než španělština, proto je možné použít více možností překladu, aniž by se vytratil smysl *anda*. Největší zastoupení měly v korpusu výrazy „*no tak*“, „*pojd*“ a „*běž*“. Všechny tři mohou být v češtině uplatněny pro vyjádření výzvy a motivace. Přestože bychom mohli namítnout,

že překlady „*pojd'*“ a „*běž'*“ vlastně odpovídají překladu negramatikalizovaného rozkazu, není tomu tak, protože „*běž'*“ nebo „*pojd'*“ se pojí s dalším slovesem, které může být nepohybové, např. „*pojd' poslouchat*“. Nemluvíme proto o nutnosti fyzického přesunutí, abychom mohli poslouchat, ale spíše o výzvě, která by se dala chápat jako „*hele, poslouchej*“. Můžeme uvést příklady z korpusu přeložené jako „*no tak*“, „*běž'*“ a „*pojd'*“, tedy ty nejčastější. Porovnáme je s méně častými překlady jako jsou „*dělej*“ nebo „*prosím*“ (v případě emotivnějšího povzbuzování).

Anda, dime la verdad.

No tak, pověz mi pravdu.

(Mario Vargas Llosa – Zlobivá holka)

Anda, déjate ahora de esas cosas y duérmete.

Běž, teď na takové věci nemysli a spi.

(Camilo José Cela – Úl)

Anda, hablemos de otra cosa

Pojd', budeme si povídat o něčem jiném.

(Camilo José Cela – Úl)

Anda, lávate, ¿ves cómo has puesto la cama?

Dělej, jdi se umýt, vidíš, co jsi udělala s tou postelí?

(Mario Vargas Llosa – Kozlova slavnost)

Vidíme, že výrazové prostředky jsou ve svém významu téměř ekvivalentní – jejich cílem je motivovat posluchače k něčemu. Rozdíl je samozřejmě ve vztahu mezi účastníky hovoru. Pokud je *anda* přeloženo jako „*dělej*“, je velmi pravděpodobné, že mluvčí je v hierarchickém postavení nadřazen posluchači nebo je s ním na stejné úrovni (např. ve skupině kamarádů) a je oprávněn dávat mu rozkazy, případně volit celkově přímější styl hovoru. Dalo by se také říci, že přímější styl mluvy je uplatňován při neformálních příležitostech. Jestliže je ale *anda* přeloženo jako „*běž'*“ nebo „*pojd'*“, můžeme usoudit, že vzájemný vztah účastníků je empatictější a o něco formálnější. Ale i zde bychom ještě našli poměrně velký rozdíl mezi „*běž'*“ a „*pojd'*“, většinou v závislosti na míře trpělivosti mluvčího.

Čeština má možnost vyjádřit *anda* nejenom jako „*pojd'*“ nebo „*běž'*“, ale i jako „*pojd'te*“, „*pojd'me*“. Vše ve smyslu neosobního dodávání odvahy a rozhodnosti. *Anda* se proto dá použít prakticky ve vztahu ke všem osobám. Pokud je mluvčí součástí skupiny, *anda* se může vztahovat k jednomu konkrétnímu člověku, celé skupině nebo dokonce i k mluvčímu samotnému, pokud hovoří sám k sobě.

Při interpretaci záleží samozřejmě ve velké míře na intonaci. Podle ní poznáme, jestli je *anda* míněno spíše laskavě („*pojd', no tak*“) nebo naopak autoritativně („*dělej*“, v některých případech „*běž'*“). V psaném projevu záleží na tom, jak překladatel interpretuje kontext. Podle charakteru mluvčího a typu situace se rozhodne, jaké vyjádření v češtině zvolí.

Za pozornost stojí i pozice *anda* v rámci výpovědi. Pokud stojí samostatně, bývá odděleno pauzami (v psaném projevu většinou čárkami). V takovém případě modifikuje vyznění

výpovědi, vztahuje se k ní jako celku a přispívá k utváření významových odstínů. Pokud ale stojí samostatně, tedy pouze odděleno vykřičníky, vyjadřuje pocitovou reakci mluvčího na nějaký podnět nebo výkřik, který má povahu citoslovce. Jestliže v korpusu máme *¡Anda!*, překlad může znít „*Pojď!*“, ale ne pohybovém smyslu, jak už bylo řečeno v předchozích odstavcích, nýbrž ve smyslu přimět někoho, aby něco vykonal. Pokud jde o další možnosti významu, často vyjadřuje pocity překvapení – pozitivní i negativní. Do češtiny je takové *¡Anda!* přeloženo jako „*Sakra!*“; „*Cože?*“; „*Páni!*“; „*No nekecej!*“.

¡Anda!

Páni...

(Stieg Larsson – Dívka, která koplá do vosího hnízda)

¡Anda!

No nekecej...

(Stephen King – Carrie)

Při studii v korpusu nemůžeme pominout, že kromě tvaru *¡Anda!* se zde vyskytuje i několik typů konstrukcí, které jsou také gramatikalizované a disponují ustálenými způsoby překladu do češtiny. Jedná se o konstrukce *anda ya*, *anda si*, *anda que* a okrajově také *anda con*.

Anda ya je v korpusu pojímáno jako výraz používaný ve spíše negativním kontextu. Často se jedná o vyjádření ironie, mluvčí chce druhého odbýt („*nepovídej*“, „*ale jdi*“). Jinak se ale v překladu neliší od prostého *anda*.

Anda ya, no seas presumida.

Ale jdi, nebuď domýšlivá.

(Juan Marsé – Ještěřčí ocásky)

7.2.2. Anda jako argumentační operátor v konstrukci *anda que*

Diccionario de marcadores y operadores en español zmiňuje ještě další funkci *anda*, a to ve spojení se spojkou *que*, s níž tvoří gramatikalizovanou konstrukci *anda que*. Ta je slovníkem vyčleněna jako samostatná a je nazývána argumentačním operátorem. Zapojuje se v komunikaci dvěma způsoby: buď něco zdůrazňuje (např. jak rychle někdo běží) nebo může být prostředkem negace něčeho, co bylo řečeno předtím. V korpusu bychom našli příklady obojího, byť jsou méně časté.

¡Anda que no se lo han echado en cara a mi padre montones de veces!

Otcí to přece tisíckrát vmetli do tváře!

(Javier Moro, Indická princezna)

Vidíme, že *anda que* zdůrazňuje činnosti obsaženou ve slovesu – *echar en cara*, tedy vmést někomu něco do tváře. V překladu do češtiny je v tomto případě zvolen výraz „*přece*“, ale je to spíše výjimka.

Nyní se podíváme na druhou možnost významu, a sice negaci předchozího výroku. V korpusu najdeme příklad vztahující se především ke dlouhým souvětím v monologu. V češtině pro

tento případ není žádný konkrétní výraz, spíše se jedná o popis situace a použití spojky „*ale*“ nebo „*a co teprve*“, čímž se rozporuje první část výroku. Uplatňuje se i v hypotetických větách – co by se mohlo stát, pokud by situace v minulosti byla jiná nebo jak by to vypadalo, kdyby se něco uskutečnilo.

*...todo tiene remedio menos la muerte, date cuenta, que parecerá una vulgaridad pero **anda que** no tiene miga ni nada la frasecita esa.*

*...proti všemu je lék, jen proti smrti ne, možná že si řekneš, fráze, **ale** má to něco do sebe, neříkej, že ne.*

(Miguel Delibes – Pět hodin s Mariem)

*¡**Anda que** si yo hubiera querido!*

*...kdybych **jen** byla chtěla ... (mohla jsem mít každého, každého).*

(Miguel Delibes – Pět hodin s Mariem)

Anda que je v této větě spíše postesknutí a vyjádření lítosti, které je v českém překladu zdůrazněné částicí *jen*. V kombinaci s *kdybych byla chtěla* vytváří na posluchače větší dojem, protože *kdybych jen byla chtěla* je silnější a naléhavější než pouhé *kdybych byla chtěla*.

Další z příkladů je obdobný. Mluvčí vybízí posluchače, aby si představil, jak by to dopadlo, kdyby každý chtěl všechno, na co dostane chuť. Tón výzvy je naléhavý, což je opět umocněno částicí *jen* – *jen* si představ. Ve španělštině tuto intenzifikaci reprezentuje *anda que*.

*...que la vida está por las nubes y Mario ya está suficientemente alimentado, **anda que** por gusto todos tomaríamos batidos a cualquier hora, imagina .*

*...kdo ví, jak to s námi dopadne, a Mario zrovna netrpí podvýživou, **jen** si představ, jak by to vypadalo, kdyby každý z nás chtěl mít všechno, na co dostane chuť...*

(Miguel Delibes – Pět hodin s Mariem)

Dalším příkladem intenzifikace jsou věty s *anda que*, v nichž se dá toto spojení přeložit jako „*a co teprve*“. Může být míněno pozitivně i negativně, záleží na kontextu.

*¡**Anda que** su hijo!*

***A co teprve** jeho syn!*

(Juan Marsé – Jěštěřčí ocásky)

7.3. Venga

Venga je Slovníkem konektorů a operátorů chápáno jako modální operátor nebo konektor a interakční dikurzivní operátor.

7.3.1. Venga jako modální operátor

Nejprve se budeme věnovat *venga* coby modálnímu operátoru. V tomto ohledu se shoduje s *anda*. Jeho úkolem je zmírnit nějaký rozkaz nebo rozhodnutí něco udělat vydané z pozice

autority. Stejně jako u *anda* tak slouží k povzbuzení a motivaci posluchačů, aby vykonali, co je potřeba a aby už mluvčí nebyl nucen výzvu nebo rozkaz opakovat. Může také předcházet imperativu, např. ve spojení typu *venga, vámonos*, kdy se použitím *venga* rozkaz zmírňuje a není vůči posluchačům tak tvrdý. Z pragmatického hlediska tím může dát mluvčí najevo, že k nim přistupuje přátelsky a nechce vysloveně nařizovat (např. ve vztahu učitel – žáci), čímž si také může částečně zajistit jejich přízeň. Obdobně jako v předchozích případech, i zde velmi záleží na způsobu promluvy, zejména na intonaci. Ta bývá rozhodujícím prvkem při rozeznávání stupně zmírnění rozkazu.

V češtině se opět nabízí spousta možností. Z korpusu je zřejmé, že ve velkém množství případů vůbec není nutné *venga* překládat. Důležité je pouze sloveso, které vyjadřuje zdůrazňovaný děj, z kontextu potom čtenář pochopí, že jde o něco naléhavého, aniž by byl přítomen konkrétní český výraz, který by vyjadřoval povzbuzování nebo snahu o přesvědčení posluchače k něčemu. Řešením také může být volba expresivnějšího slovesa.

*Venga, no hay más que ver su asquerosa cara de rata para saber que es él.
Stačí se podívat na ten jeho nemožný kryší obličej a musí ti být jasné, že je to on.*
(Joanne Rowlingová – Harry Potter a tajemná komnata)

*Venga, te he hecho una pregunta.
Na něco jsem se tě ptala.*
(Juan Marsé – Dívka se zlatými kalhotkami)

V dalších případech (kterých je vzhledem k předchozímu stejný počet, tedy zhruba polovina) už se setkáváme s jazykovými prostředky přímo vyjadřujícími naléhání. Může jít o výzvu k nějaké činnosti, ke změně postoje, ke zrychlení při uskutečňování činnosti atd.

V korpusu jsou nejvíce zastoupeny možnosti „*pojd'/pojd'te*“, „*tak pojd'/pojd'te*“, „*no tak*“, *tak* + jiný výraz (např. „*tak dělej*“, „*tak honem*“, „*tak už to řekni*“, „*tak do toho*“, „*tak schválně*“ atd.), objevuje se i samostatné „*dělej*“.

*Venga, ahora cuéntame: ¿qué vamos a poner en el periódico mañana?
Tak povídejte – co bude zítra v novinách?*
(Stieg Larsson – Dívka, která koplá do vosího hnízda)

*Venga, dime por dónde he de subir, que me he puesto cachonda.
No tak, řekni mi, kudy se dostanu nahoru, mám na to chuť.*
(Pablo Tusset – Nejlepší loupákův zážitek)

*Venga, venga, vamos.
Tahej. Dělej, člověče.*
(Douglas Adams – Restaurant na konci vesmíru)

*Venga, escribe - le dijo.
„Tak piš,“ řekla.*
(Milan Kundera – Valčík na rozloučenou)

*Venga, Ron, despierta ya - dijo Hermione bruscamente.
„Prosím tě, Rone, prober se,“ vybafla na něj.*

(Joanne Rowlingová – Harry Potter a tajemná komnata)

Venga může být přítomno i v delších souvětích. Tam může reprezentovat vyjádření jednorázové a rychlé akce, a proto může být přeloženo prostřednictvím citoslovce, např. „šup“.

...agotan a ese pobrecillo hasta dejarlo atontado y venga das un golpe seco vram pero no con Poreda con Poreda será todo sucio a lo mejor no al principio pero luego será una bronca qué mierda de combate pelear y olvidarte quisiera que ya fuera mañana quisiera que fuera ahora calma Lawyer calma corre Lawyer corre, ahora.

...až dokud nebude úplně omámenej a ty šup, zasadiš tupej úder, vrm, ale ne s Poredou, s Poredou to bude samá špína, možná ne hned na začátku, ale pak to bude pěkná šlamastyka, zasranej zápas, bít se a zapomenout na to, chtěl bych, aby to bylo už zítra, chtěl bych to teď hned, klid, Lawyere, klid, běž, Lawyere, teď běž.

(Alessandro Baricco – City)

7.3.2. Venga jako konektor a interakční diskurzivní markátor

Ve *Slovníku španělských konektorů a operátorů* je popsáno i další využití, a to ve smyslu konektoru a interakčního diskurzivního operátoru. V této souvislosti je tradičně součástí neformálního rozloučení (*venga, hasta luego*). Tento případ se však bohužel v našem subkorpusu nevyskytuje. Intuitivně bychom ho však možná mohli přeložit jako „*tak teda ahoj*“, „*tak čau*“ nebo „*tak jo, ahoj*“. Pokud jsme svědky hovoru španělských rodilých mluvčích, často je zřejmé, že už se chystají rozloučit a odejít, ale stále spolu mluví. Jeden z nich pak řekne ‚*venga*‘, čímž vlastně shrne obsah hovoru a poté ‚*hasta luego*‘. *Venga* je v takovém případě velmi protáhlé a přátelské (*veenga*), a napomáhá tak pozitivnímu zakončení rozhovoru.

Při provádění průzkumu v InterCorpu se objevila ještě jedna zajímavá skutečnost. V několika případech se objevila konstrukce *venga ya*, která byla stejně jako *anda ya* přítomna v negativně vyznívajících větách s případně ironickým nádechem. Do češtiny bývá toto spojené přeloženo jako „*ale, prosím tě*“ nebo „*ale jdi*“.

Venga ya, oí que escribiste u artículo sensacional sobre la vida sexual secreta de la reina con los alienígenas.

Ale, prosím tě, vždyť jsem slyšela, že jsi napsal nějaký senzační článek o tajném sexuálním soužití královny s přistěhovalci.

(Dan Brown – Andělé a démoni)

Yo? Venga ya.

Já? Ale jdi.

(Alessandro Baricco – City)

Dalším spojením, v němž se vyskytovalo *venga*, bylo *venga* s podstatným jménem, např. *esa mano, el tío, ese bigotillo* atd. Do češtiny bylo přeloženo ve smyslu „*podat něco*“, „*sem s tím*“.

¡Venga el tío!

Tak *sem s chlapem!*

(Camilo José Cela – Úl)

Venga ese bigotillo.

Šup sem s tím knírkem.

(Pablo Tusset – Nejlepší loupákův zážitek)

Jak je zřejmé z uvedených příkladů, *venga* a substantivum je svým použitím podstatně agresivnější. Až dosud jsme se pohybovali v rovině přátelského povzbuzení a motivování k vykonání, zahájení nebo zrychlení činnosti. Nyní ale hovoříme o vyjádření naléhání z pozice síly. Cílem mluvčího není dosáhnout splnění požadavku a zároveň udržet dobrý vztah s posluchačem, nýbrž neodkladná realizace příkazu. To se odráží i ve fonetické rovině. *Venga* není intonačně samostatné, tvoří celek s podstatným jménem, k němuž odkazuje.

Obecně bychom mohli říci, že intonační nezávislost dává mluvčímu hodně možností, jak modifikovat celkové vyznění výpovědi. Když chce někomu něco přikázat, může zvolit přísnější tón, aby zdůraznil, že vyplnění požadavku považuje za důležité, ale s ohledem na vztah k posluchači může rozkazovací charakter výpovědi doplnit mírnějším a povzbuzujícím *venga*. Situace samozřejmě může být i opačná, rozkaz může být formulován velmi jemně a mluvčí ho potřebuje zdůraznit, proto použije u *venga* ostřejší tón. Posluchač (zejména pokud je rodilým mluvčím stejného jazyka) obvykle rozpozná, jak je celá výpověď myšlena. Pokud ale *venga* tvoří intonační celek s jiným prvkem výpovědi, ať už jde o substantivum nebo částici *ya*, prostor pro ovlivňování možností pragmatického významu se snižuje.

Vidíme, že v českém překladu se *venga* v množství případů překrývá s *vaya*, zejména v povzbuzování ve smyslu „*dělej*“, „*jdi*“, „*běž*“, „*no tak*“.

7.4. Vaya

Gramatikalizovaný imperativ *vaya* je *Slovníkem konektorů a operátorů* popisován dvěma způsoby:

7.4.1. Vaya jako argumentační operátor

Při tomto zapojení je jeho hlavní funkcí klást důraz na obsah sdělení nebo na určitou část informace. Ve španělštině bývá součástí zvolacích vět. Může se vyskytovat ve spojení se spojkou *que, con* nebo v konstrukci *vaya si* a věty. Často také uvozuje a zdůrazňuje určité substantivum, intenzifikuje vyjádření souhlasu (*sí*). Další možnou funkcí je i násobení dopadu určitého sdělení a upoutání pozornosti posluchačů na jeho důležitost. *Vaya* se objevuje až na

konci výpovědi, je odděleno čárkou (v ústním projevu pauzou), a tvoří tak samostatný intonační celek. Proto je i snáze identifikovatelné. Posлуhač zaznamená odlišnou intonaci *vaya*, a je tudíž schopen odvodit, jaké povahy je tento dovětek – zda se jedná o ironii, nesouhlas nebo naopak zdůraznění souhlasného stanoviska. Fonetické hledisko je důležité při rozlišení jednotlivých funkcí *vaya*. Pokud je odděleno pauzou od zbytku výpovědi, je jasné, že se jedná o jakýsi komentář, zdůraznění výpovědi nebo její části, vyjádření postoje mluvčího.

- ¡Ah - exclamó-, *somos curiosos, **vaya!***
„Ale,“ řekl Agliè, „vy jste **nějak** zvědavý!“
(Umberto Eco – Kyvadlo)

Je zřejmé, že *vaya* slouží k upozornění a upření pozornosti na konkrétní aspekt, v tomto případě na zvědavost posluchače. *Vaya* ovlivňuje charakter celé výpovědi – rodilému mluvčímu je už podle intonace jasné, že dotyčný je až příliš zvědavý a že pravděpodobně bude následovat další dialog. Čeština má v této větě hned dvě možnosti, jak vyjádřit totéž. První z nich je překlad *ah* jako „ale“, druhou potom příslovce „nějak“. Spojení *ale* s druhou částí „nějak zvědavý“ by zde přibližně vystihovalo význam *vaya*, protože vyvolává stejný dojem, tedy pocit přílišné zvědavosti dotyčného.

Jako další příklad můžeme uvést následující větu:

*Llevas prendido en la oreja un cigarrillo sin encender y otro en los dedos , o sea que estás tú bien hoy, **vaya.***
*Jednu nezapálenou cigaretu máš za uchem a druhou držíš v prstech, takže dneska jsi na tom **náhodou** dobře.*
(Juan Marsé – Dívka se zlatými kalhotkami)

Vidíme, že mluvčí klade důraz na skutečnost, že dnes je na tom dotyčný dobře (na rozdíl od jiných dnů), protože má dvě cigarety. *Vaya* shrnuje obsah věty a podtrhuje celkový význam, tedy že se má dotyčný člověk dnes dobře. Do češtiny je význam *vaya* přeložen jako „náhodou“. Pro Čecha fráze „náhodou se mít dobře“ znamená, že se obecně předpokládá opak, ale zrovna v konkrétním případě tomu tak není. Přítomnost slova *náhodou* tak vlastně ovlivní význam celé věty, takže svým dosahem se vyrovná významu *vaya*. Pokud ale mluvčí použije *vaya* k uvedení substantiva nebo jiného členu, ztrácí svou nezávislost a intonačně tvoří celek se slovem, k němuž se vztahuje.

***Vaya ración** - exclamó el portero-, y con cuidado quitó el cubo del cuello del señor Valerián, le limpió el pecho y colocó el cubo junto al arbusto de boj.*
„**To jsou** porce,“ řekl vrátný a opatrně sňal kbelík ze šije pana Valeriána, utřel mu prsa a uložil kbelík ke keři *buxusu*.
(Bohumil Hrabal – Inzerát na dům, ve kterém už nechci bydlet)

¡*Vaya broma!*
To je nadělení!
(Michail Bulgakov – Mistr a Markétka)

Český překlad zní většinou ve smyslu „*to jsou teda*“ „*to je teda pěkný*“ „*to je ale*“ a má spíše negativní zabarvení – nesouhlas nebo ironii. V korpusu je hodně zastoupen i samostatný výskyt *vaya* ve funkci zvolání. Český překlad je různý, např. „*Páni!*“

Bueno ... ¡Vaya!

Páni!

(Stieg Larsson – Dívka, která koplá do vosího hnízda)

Jak uvádí *Slovník konektorů a operátorů*, *vaya* může tvořit gramatikalizované konstrukce se spojkami *con*, *si* a *que*.

Vaya con la coctelera Angelines - comenta luego de un silencio-, dominándose.

„*No ovšem*, koktajlová Angelines,“ *poznámenává po chvíli ticha, když se ovládla.*

(Juan Marsé – Ještěrčí ocásky)

¡Vaya con la educación de algunas gentes!

Tomu se taky říká vychování!

(Camilo José Cela – Úl)

Vaya+ con v korpusu mívá negativní význam a bývá překládáno ve smyslu „*to je teda*“, „*to je ale*“ nebo ironické „*no jasně/jistě/ovšem*“. *Vaya con* proto nemá jednoznačný český ekvivalent. Abychom vyjádřili jeho významovou hodnotu, používáme intonaci, příznakový slovosled a některá slova a spojení typu „*no jistě*“, „*to je ale*“ atd.

Vaya si je v korpusu zaznamenáno jako pozitivní, např. ujištění, že někdo opravdu něčemu rozumí, určitě to ví, jistě něco udělá aj. Jde tedy o zdůraznění jistoty.

*...él había visto mis combates , sabía que podía prescindir de todos los Battista de este mundo, él sabía de boxeo, **vaya si** sabía, sólo era maldad, y rencor.*

*...i je viděl, mý zápasy, věděl, že se dokážu obejít beze všech Battistů z celého světa, on boxu rozuměl, **a jak** mu rozuměl, byla to jen zlomyslnost a zášť.*

(Alessandro Baricco – City)

¡Vaya si lo sabrá!

*To víš, že **jistě** vědí!*

(Camilo José Cela – Rodina Pascuala Duarte)

Posledním ze studovaných konstrukcí v této kategorii je *vaya que*. V korpusu nebyl jeho výskyt tak častý. Objevuje se v pozitivně laděných větách, v nichž je někdo ujišťován o pravdivosti a jistotě něčeho. V tom se tedy shoduje s předchozí vazbou *vaya si*.

Vaya que sí.

No jasně.

(Luis Sepúlveda – Stařec, který četl milostné romány)

7.4.2. Vaya jako reformulačně-vysvětlovací konektor

V tomto kontextu je *vaya* vnímáno ne jako intenzifikační prostředek, ale jako výraz, jehož prostřednictvím mluvčí podrobněji vysvětluje nebo opravuje předchozí formulaci. To má samozřejmě i vliv na pozici ve větě. Pokud bereme v potaz reformulační význam, je logické, že se často nachází mezi dvěma větami, tedy na konci první a začátku druhé. Spojuje dva celky a určuje vztah mezi nimi, z čehož vyplývá jeho konektivní funkce. Někdy se ale může objevovat i na konci věty, kde působí jako jakýsi vysvětlující dovětek. Mluvčí jakoby dodatečně ospravedlňuje, co řekl v předchozí části výpovědi. V takovém případě je upozaděna konektivní funkce a celkové pojetí *vaya* by se blížilo spíše výpovědnímu operátoru. Další možností je také použití *vaya* jako výrazu, který předchází uvedení shrnutí, závěru nebo rekapitulace.

Z fonetického hlediska je *vaya* ve významu reformulačně-vysvětlovacího konektoru odlišné. Na rozdíl od první skupiny vždy tvoří samostatný intonační celek.

*...el rastro etílico y verboso de Víctor Bartra, ciertamente facilísimo de detectar, **vaya**, cómo negarlo, quién no vio alguna vez al cantamañanas de Bartra en este mismo mostrador soltando carcajadas y trasegando.*

*...snadno rozpoznatelné, **jděte**, jak to zapírat, kdopak nikdy neviděl toho fantastu Bartrovic u tohoto samého pultu, jak se směje na celé kolo, nalejvá se koňakem a kleje.*

(Juan Marsé – Ještěřčí ocásky)

*Sí, no se separaban casi nunca, estudiaban juntos, iban al cine juntos, se prestaban libros, **vaya**, eran muy buenos amigos.*

*Jo, byli skoro nerozluční, společně studovali, chodili spolu do kina, půjčovali si knížky, **prostě** byli skvělí kamarádi.*

(Roberto Bolaño – Divocí detektivové)

Je patrné, že v obou případech *vaya* reformuluje nebo zpřesňuje to, co bylo řečeno v první části výpovědi. V prvním případě se mluví o rysech Víctora Bartry, kvůli nimž byl od ostatních lidí snadno rozeznatelný. *Vaya* uvozuje druhou část věty, jakési dovysvětlení, že Bartra nebyl výrazný jenom kvůli svému obličejí, ale i proto, že byl vždy u baru, pil koňak a hlasitě se smál. Zpřesňuje tedy příčiny jeho snadné zapamatovatelnosti. V druhém příkladu *vaya* plní funkci shrnující. Dotyční skoro nikdy nechodili sami, společně studovali a půjčovali si knihy, takže je jasné, že byli dobří přátelé. Do češtiny se *vaya* v tomto významu překládá jako „zkrátka“ nebo „prostě“.

Jestliže je *vaya* v pozici na konci věty a je odděleno čárkou, vyjadřuje shrnutí nebo závěr. Potvrzuje obsah předchozího sdělení, třeba že to někomu sluší nebo s něčím (s někým) souhlasí. V češtině tuto funkci plní výrazy „prostě, tedy, tak“ atd.

*Guapísimo, **vaya**.*

***Prostě** fešák.*

(Pablo Tusset – Nejlepší loupákův zážitek)

Lo admite, vaya.

Tak vy tedy se mnou souhlasíte.

(Arturo Pérez-Reverte – Šermířský mistr)

Pokud jde o obecné možnosti překladu *vaya*, z korpusu vyplývá, že nejčastějším způsobem je ironie s negativním nádechem, a to prostřednictvím následujících výrazů a frází: „*to jsou/je mi ale*“, „*to je tedy pěkné*“, „*to je teda...*“. Dalšími způsoby jsou slova upozorňující na určitý jev: „*vida*“, „*podívejme se*“, „*helemese*“. Jestliže *vaya* slouží k vyjadřování emocí, odpovídá tomu i český překlad – vyskytují se zde interjekční spojení typu „*ach jo*“, „*páni*“, „*ale*“, „*aha*“. Když mluvčí dává najevo svůj psychický postoj vůči sdělení (pozitivní či negativní), objevují se v korpusu tytéž způsoby, jako byly u předchozích gramatikalizovaných imperativů *anda* a *venga*: „*ale jdi*“, „*ale prosím tě*“, „*ale no tak*“, „*honem*“, „*no tohle*“. Novinkou jsou výrazy „*prostě*“, „*zkrátka*“, „*opravdu*“, „*kdepak*“. Týkají se především konektivní funkce *vaya*, kdy stojí na začátku druhé části výpovědi, v níž se buď potvrzuje, nebo vyvrací část předchozí. Je zřejmé, že *vaya* má velmi široké spektrum možných překladů do češtiny. Z velké části samozřejmě závisí na výše uvedené klasifikaci podle funkcí, které v komunikaci zastává. Čeština ale nabízí velké množství způsobů vyjádření i v rámci vyjádření jednoho konkrétního aspektu (např. u intenzifikace) – ironie, kumulace slov, která vytváří určité vyznění výpovědi atd.

V korpusu se také poměrně hojně vyskytuje fráze *vaya a saber*. *Slovník konektorů a operátorů* uvádí, že jde o málo gramatikalizovanou variantu *cualquiera sabe, quién sabe* a *a saber*, která v komunikaci vyjadřuje neznalost nebo překvapení. Její slovníková varianta je *vaya usted a saber*, ale v korpusu se většinou setkáváme pouze s *vaya a saber*. Způsob českého překladu je poměrně jednotný – „*kdoví*“, „*kdovíjak*“, „*kdovíproč*“, „*kdoví s kým*“, „*bůhví*“, „*bůhvíproč*“, „*bůhvíkam*“, „*bůhvíkdo*“. Společným rysem je nevědomost a nedostatek informací.

7.5. Vamos

Vamos je dalším zajímavým případem gramatikalizovaného imperativu. *Slovník konektorů a operátorů* ho zařazuje do dvou kategorií. První z nich jsou výpovědní operátory, druhou pak reformulačně-vysvětlující konektory. V základním zařazení se tedy shoduje výše uvedeným *vaya*.

7.5.1. Vamos jako výpovědní operátor

V rámci tohoto užití máme na výběr z několika možností. *Vamos* může plnit uvozující funkci, kdy část výpovědi, která ho následuje, podporuje určité stanovisko mluvčího pronesené v první části výpovědi. Vzájemný poměr je tedy souhlasný. Může být ale také uplatněno v případech, kdy mluvčí váhá, případně se nakonec rozhodne podpořit svůj původní úmysl, něco k němu dodat nebo i vytvořit můstek k vyjádření pochybnosti a následné změně názoru. V každém případě zdůrazňuje obsah celé výpovědi nebo její části. Rozhodujícím faktorem je

úmysl mluvčího – na jaké informace chce dát důraz, zda vůbec považuje za důležité upozornit na obsah sdělení posluchače, jaké prostředky k tomu považuje za vhodné atd. Z toho můžeme rovněž vyvodit, že *vamos* se může vztahovat k celé výpovědi, nebo pouze k jedné její části. Při správné interpretaci záměru je opět klíčové intonační hledisko. Stejně jako u jiných gramatikalizovaných imperativů platí, že i *vamos* je odděleno pauzami, a tvoří tak nezávislý intonační celek. Pokud se vztahuje pouze ke konkrétnímu větnému členu, může ho předcházet nebo následovat, ale vždy je od něj odděleno – v ústním projevu pauzou, v písemném pak interpunkcí. Často se objevuje se spojkou *pero*, s níž tvoří blok *pero vamos*. V takovém případě bývá čárkami nebo pauzami oddělené celé spojení *pero vamos*, ne pouze *vamos*.

Y no es que yo vaya a decir que tú seas un vicioso, que eso tampoco, pero vamos, algún desahogo de vez en cuando...

Ne že bych si myslěla, že jsi špatný, to ne, jen sis hledal nějaké povyražení vedle...

(Miguel Delibes – Pět hodin s Mariem)

Cuando se ponga bueno, ya vendrá a hablar con usted; los cuartos son de los dos, pero vamos, el que lo lleva todo es él.

Až mu zas bude dobře, přijde si s vámi pohovořit. Peníze patří nám oběma, ale hlavní v těchhle věcech je přece jen on.

(Camilo José Cela – Úl)

V prvním souvětí *vamos* pomáhá vyjádřit rozpor mezi skutečností, že dotyčný není tak špatný, a tím, že si rád hledá povyražení vedle. V češtině je tento význam obsažen v celkové formulaci a především v částici „jen“.

Ve druhém je zřejmé, že první část tvoří sdělení, že až bude dotyčnému dobře, přijde si pohovořit, pravděpodobně o penězích. Mluvčí zdůrazňuje, že i když mu peníze také patří, přednost bude mít nemocný. V tomto kontextu význam *vamos* vyjadřuje spojení „přece jen“. *Vamos* může shrnovat postoj mluvčího k předchozí informaci:

¡Vamos, que también tendría guasa que me embolsara mañana doce billetes!

No dobrá. Nakonec by to nebyl špatný vtíp, shrábnout zítra těch dvanáct papírů!

(Miguel Delibes – Lovcův deník)

Je zřejmé, že *vamos* se vztahuje k dříve uvedeným myšlenkám a staví se k nim souhlasně, což potvrzuje následná část výpovědi. Český překlad tomu odpovídá. Obsah *vamos* je vyjádřen souhlasem (možná po předchozím váhání) – „dobrá“, nakonec proč ne.

Vamos může být použito i jako projev souhlasného postoje mluvčího s nějakou činností, kterou vykonává jiná osoba, nebo jako pobídnutí, aby v ní pokračovala v zájmu dosažení určitého cíle.

Vamos, sírvete un pastel - dijo Harry, que nunca había tenido nada que compartir o, en realidad, nadie con quien compartir nada.

„Nevykládej a vezmi si,“ řekl Harry, který ještě nikdy neměl nic, oč by se s někým rozdělil, a vlastně ani nikoho, s kým by se dělil.

(Joanne Rowlingová – Harry Potter a Kámen mudrců)

Katie Bell de Gryffindor dribla a Pucey, elude a Montague, buen viraje, Katie, y le lanza la quaffle a Johnson, Angelina Johnson con la quaffle, ha superado a Warrington, va hacia la portería, vamos, Angelina, ¡GRYFFINDOR HA MARCADO!

Katie Bellová z Nebelvíru se vyhýbá Puceymu, Montaguovi, hezký manévr, Katie, a nahrává Johnsonové, Angelina Johnsonová má camrál, přeletěla Warringtona, chystá se střílet, do toho, Angelino - NEBELVÍR DÁVÁ GÓL!

(Joanne Rowlingová – Harry Potter a Fénixův řád)

Hovořili jsme o tom, že *vamos* může sloužit jako souhlas mluvčího s určitou činností a také jako pobídka v jejím pokračování. Tento aspekt však *Slovník konektorů a operátorů* příliš nepopisuje. Podstatné ale je, že český překlad se v těchto případech shoduje s překlady dříve uvedených gramatikalizovaných imperativů, tedy především *anda* a *venga*, kde jsou nejčastějšími variantami „*pojď*“ a „*no tak*“. U *vamos* jsou v tomto kontextu kromě „*pojď*“ a „*no tak*“ časté ještě „*ale*“, „*ale jdi*“, „*do toho*“, „*dělej*“, „*honem*“ a *tak* + *příslovce* nebo *sloveso* atd. (např. „*tak rychle*“, „*tak hraj*“).

7.5.2. *Vamos* jako reformulačně-vysvětlovací konektor

V tomto použití se shoduje s předchozím gramatikalizovaným imperativem – *vaya*. Do popředí se dostává konektivní funkce – spojování částí výpovědi, v tomto případě v reformulačním vztahu. Druhá část výpovědi doplňuje, vysvětluje, opravuje a zpřesňuje první. Další z možných funkcí je kontinuativní užití. Při tomto typu zapojení plní roli konektoru, který zajišťuje pokračování a plynulost hovoru. Mluví se o ně může opřít a použít *vamos* nejenom jako kontinuativní prostředek, ale i jako znamení, že se chystá udělat závěr a shrnout myšlenky, které předkládal posluchači. Pokud jde o pozici ve větě, většinou se vyskytuje na začátku nebo je vloženo mezi věty. Nevztahuje se ale k žádnému slovu, nýbrž k celé výpovědi nebo její části. Proto si z fonetického hlediska zachovává samostatnou pozici, je odděleno pauzami a mluvčí si podle svého záměru volí vhodnou intonaci, aby co nejlépe vystihl povahu svých myšlenek a usnadnil posluchačům interpretaci.

Nos reunimos en el estudio de Guíxols, que es pintor ..., un muchacho muy joven ..., vamos, quiero decir joven como artista, por lo demás tiene ya veinte años, pero con un talento enorme.

Scházíme se v ateliéru u Guíxolse, on je malíř ... je ještě úplně mladej ... totiž jako umělec, jinak je mu už dvacet ... ale talent má ohromnej.

(Carmen Laforet – Nic)

Porque precisamente después de haberme mi sobrina dicho todo lo que acabo de repetirle a usted, al insinuarle yo y aconsejarle que pues ha reñido con el gandul de su novio procurase ganar a usted como tal, vamos, usted me entiende...

Protože když mi neteř řekla všechno, co jsem vám před chvilkou opakovala, a já se jí právě snažila nasadit do hlavy a poradit, že by se po té roztržce s povalečem, kterého si chtěla vzít, měla vynasnažit získat vás ... zkrátka rozumíte mi ...

(Miguel de Unamuno – Milha)

Na uvedených příkladech je zřejmé, že s pomocí *vamos* si mluvčí připravuje prostor pro upravení nebo zpřesnění předchozí informace. V češtině můžeme zvolit stejné jazykové prostředky, jaké jsme viděli výše: „*totiž*“ a „*zkrátka*.“ Kromě těchto se ještě v korpusu setkáváme s „*přece*“, „*ale*“, „*vždyt*“, „*kdepak*“ aj.

Dvě možnosti interpretace *vamos*, tedy jako výpovědního operátoru a reformulačně - vysvětlujícího konektoru, se mohou vzájemně překrývat a doplňovat. Více než u jiných gramatikalizovaných imperativů je obtížné rozlišit obě funkce. V češtině navíc existuje velké množství způsobů, jak vyjádřit obsah španělského *vamos*. V mnohých případech ani není třeba zvolit konkrétní výraz, bohatě stačí změnit slovosled a použít příznaková vyjádření. Český čtenář pak dovede správně interpretovat význam, který ve španělštině *vamos* vyjadřuje. Obecně se dá z korpusu vyvodit, že velký význam má ironie. Tou se dá vyjádřit velké množství funkcí, a to zejména u gramatikalizovaných imperativů *vaya* a *vamos*. U těchto dvou je také obtížnější identifikovat a vymezit úlohy v rámci jednotlivých kontextů, protože jejich významové rozpětí je širší. Naopak u *anda* a *venga* je podstatně častější monotematicnost a přítomnost jazykových prostředků jednoznačně obsahujících povzbuzení a motivaci. Typickým příkladem jsou „*no tak*“, „*do toho*“, „*pojd*“ nebo „*běž*“. Pokud obsahují ironii nebo negativní odstín, objevují se většinou jako gramatikalizované konstrukce *anda ya*, *anda que*; *venga ya*. To samozřejmě usnadňuje identifikaci správného pragmatického významu.

8. Závěr

Z výše výše uvedené analýzy vyplývá, že české ekvivalenty španělských gramatikalizovaných imperativů je často velmi obtížné jednoznačně stanovit. Nesporný význam má intonace mluvčího. Právě ta je faktorem, který významně ovlivňuje finální význam výpovědi. Mluvčí jejím prostřednictvím dává najevo svůj úmysl, tedy nejen to, co on sám chce vyjádřit, ale také to, jak má posluchač výpověď správně interpretovat. Z pouhého čtení modelových příkladů proto není možné rozpoznat všechny významové odstíny, které patří do oblasti pragmatiky a tvoří nedílnou a nezbytnou součást komunikace.

Čeština disponuje obrovským množstvím jazykových prostředků, které mohou naplňovat význam zkoumaných gramatikalizovaných imperativů. Někdy ani není potřeba hledat přesný ekvivalent, protože postačí pouze změnit slovosled nebo použít expresivnější sloveso. V korpusu tyto případy tvořily přibližně polovinu všech výskytů. Záleží ale také na povaze a funkčnosti každého z gramatikalizovaných imperativů ve výpovědi. Některé jsou snadněji identifikovatelné, jako tomu bylo u *anda* a *venga*, protože vyjadřují povzbuzení a motivaci. U dalších dvou byla situace o poznání složitější. Zejména *vaya* se ukazuje jako velmi proměnlivá a v češtině ne úplně snadné z hlediska hledání ekvivalentů. V češtině byl jeho význam v dané komunikační situaci často vyjádřen prostřednictvím ironie nebo jiným opisným způsobem. U posledního ze zkoumaných gramatikalizovaných imperativů, *vamos*, byla situace obdobná. Na rozdíl od *vaya* byl však podíl ironie menší. *Vamos* bylo také celkově více uplatnitelné v množství poměrně rozdílných kontextů.

Závěrem můžeme říci, že gramatikalizované imperativy tvoří v rámci španělského jazyka velmi zajímavou kapitolu. Hrají významnou roli v utváření pragmatického významu výpovědi a i na nich záleží, zda bude záměr mluvčího správně interpretován. Pro nerodilého mluvčího je tudíž jejich použití problematické, a to právě z toho důvodu, že často pouze na intonaci záleží, jestli bude mít výpověď pozitivní nebo negativní význam. S tím úzce souvisí i téma procesu gramatikalizace – jednotlivé slovesné tvary nemají doslovný význam, je nutné mít z praxe získanou znalost, jakým způsobem a v jakých kontextech se daný gramatikalizovaný imperativ vyskytuje a používá.

Je zde však i otázka fázi gramatikalizačního procesu, jaké imperativy už lze do gramatikalizovaných zahrnout a jaké ještě ne. Tvary, které jsou z tohoto pohledu problematické, např. *oye/oiga* a *mira/mire*, stále ještě z velké části zachovávají původní význam, který se ale metaforicky přenáší do jiné, mentální roviny. Pak už můžeme o alespoň částečné gramatikalizaci hovořit. Ani odborná literatura se často neshoduje v otázkách zařazování jednotlivých imperativů mezi gramatikalizované, právě kvůli nejednoznačnosti dostatečného pokroku ve významovém posunu nebo nízkému stupni fixace tvaru. Někdy jsou některé charakteristiky gramatikalizace upřednostňovány nad jinými, např. modifikace významu nad ustáleností formy. Pokud zmíníme třeba *anda*, důležité je, že obsahuje význam „*no tak*“ aj., ale fixace formy už tak neměnná není. V komunikaci se běžně používá spojení *anda ya* nebo *anda que*. Navazováním dalších prvků, které by ale gramatikalizovaný tvar z podstaty neměl připouštět, se tvoří konstrukce, která se z hlediska významu také gramatikalizuje a často vytváří další odstín původního *anda*. Jedná se tudíž o velmi zajímavou problematiku, která nabízí nejenom pohled teoretický, ale i praktický, protože míra vzdálení

od původního významu a způsoby použití se dají pozorovat u rodilých mluvčích v běžných komunikačních situacích.

Praktická část je odrazem části teoretické – potvrzuje se, že jasné vymezení funkcí gramatikalizovaných imperativů je v mnohých případech v podstatě nemožné. Kontext se totiž může změnit, pokud například mluvčí použije odlišnou intonaci nebo slovosled. Pak se zkoumaný gramatikalizovaný imperativ může přesunout z kategorie výpovědního operátoru do skupiny reformulačně-vysvětlujícího konektoru. Právě vystihnouti jemných změn a poukázání na nejednoznačnost bylo cílem práce.

Jak již bylo zmíněno, rozsah práce a technická náročnost neumožňují více se věnovat tématu intonace. Právě ona bývá velmi významným faktorem při vyjadřování záměru mluvčího a správné interpretaci. Protože InterCorp obsahuje pouze psané prameny, nebylo ve studii možné zachytit proces vzájemné interakce mluvčích a styl mluveného projevu v situaci, kdy mluvčí nějaký z gramatikalizovaných imperativů použije. Z těchto důvodů se práce zaměřuje pouze na popis základních procesů a změn u vybraných imperativů a na studium odborné literatury, která s tématem souvisí.

Studium gramatikalizovaných imperativů spadá do několika oblastí – čistě gramatické, pragmatické a možná i sociolingvistické. Gramatická se zabývá popisem imperativu a procesem gramatikalizace; pragmatická vyjadřováním skrytého, nelexikálního významu výpovědi. Do tematiky sociolingvistické bychom studium gramatikalizovaných imperativů mohli zařadit, protože zde existuje souvislost s četností výskytu v určitém okruhu lidí nebo prostředí. V teoretické části práce bylo zmíněno, že na základě zkušeností by se dala formulovat hypotéza o takřka nemyslitelném užití určitého gramatikalizovaného imperativu v určitých společenských kontextech, zatímco v jiných by bylo zcela přijatelné. K potvrzení nebo vyvrácení této myšlenky by ale bylo nutné realizovat rozsáhlou studii. V každém případě je ale jasné, že téma gramatikalizovaných imperativů je velmi mnohovrstevnaté a dá se zkoumat z mnoha různých úhlů pohledu.

9. Resumen

El tema del presente trabajo son los imperativos gramaticalizados en el español actual. Si estudiamos todos los aspectos que tienen que ver con este tema, es evidente que no solo hay que estudiarlo desde el punto de vista teórico, sino que también hay que centrarse en la parte práctica. Este trabajo consiste en dos partes: teórica y práctica.

La parte teórica trata varios problemas relacionados con el tema del imperativo. La primera cuestión es cómo definir y describir el imperativo tal como es, es decir, como uno de los modos verbales. Lo que nos interesa es el tipo de contexto en que aparece, para qué sirve y qué forma tiene. El modo imperativo expresa la voluntad del hablante, que en la mayoría de veces consiste en dar órdenes. Hablando de la voluntad, hay que reconocer que no solo el imperativo puede expresarla. El español puede recurrir a otro recurso: el subjuntivo. Normalmente, el imperativo es más directo y fuerte que el subjuntivo, pero en el habla puede haber muchos matices. Los dos modos se solapan y no es nada fácil distinguir lo propio y exclusivo de cada uno. Esta situación poco clara provoca que haya sido necesario focalizar en las formas de imperativo y subjuntivo y decidir cuáles son las exclusivas del imperativo y qué es lo que lo distingue de otros modos verbales.

Otro de los temas muy importantes a que se ha dedicado este trabajo es el proceso de gramaticalización y qué impacto tiene en las formas del imperativo. La literatura al respecto identifica cinco fases. Comienza por tomar el imperativo tradicional como punto de partida y documenta los cambios que se van produciendo durante la gramaticalización. Un buen ejemplo es la fosilización de la forma verbal, una mayor variabilidad de su posición dentro de la oración, la posibilidad de combinarse con otros elementos y cambios de entonación. A medida que continúa el proceso, la forma verbal va perdiendo sus características originarias y, finalmente, llega a convertirse en un bloque léxico que sirve para expresar valores completamente diferentes. Si estudiamos los cambios producidos, es evidente que el grado de gramaticalización no llega a ser igual en todos los casos. Hay imperativos que pueden considerarse como casi completamente gramaticalizados (*anda, venga, vaya*), pero hay también otros que no (*oye o mira*). El tercer grupo lo forman imperativos que se usan como bloques léxicos, pero no ha habido ningún cambio en cuanto al significado, así que la influencia del proceso de gramaticalización es cuestionable.

Definidas las características del imperativo gramaticalizado, es necesario tratar el tema de su categorización. Todos los imperativos gramaticalizados tienen en común el hecho de que no cumplen ninguna función gramatical en la oración, aunque modifican su significado. Las gramáticas consultadas no concuerdan en cuanto a establecer un criterio claro que sea reconocido por todos los autores. Cada uno de ellos toma una perspectiva que considera la más adecuada. Por consiguiente, se enfatiza la modalidad del enunciado, la función conectiva o la interacción comunicativa. Dependiendo de los criterios mencionados, los imperativos gramaticalizados llegan a ser categorizados como marcadores pragmáticos, conectores, marcadores discursivos o interjecciones. Algunos autores hacen hincapié en la falta de significado léxico, entonces hablan de usos expletivos y muletillas.

Otros capítulos del trabajo se dedican a describir las características de imperativos gramaticalizados. Algunos de ellos se derivan de verbos de movimiento (*anda, venga, vaya y vamos*); otros, de verbos de percepción (*mira, oye*). El factor clave que se ha ido aplicando es el cambio de significado durante la gramaticalización. Los imperativos que han sufrido el mayor cambio son los siguientes: *anda, venga, vaya y vamos*. En otros de los imperativos tratados, es decir, *mira y oye*, se ha producido un cambio más bien metafórico, la actividad física de mirar y escuchar se ha proyectado en el ámbito mental donde se usan con fines apelativos – llamar la atención del oyente. Las terceras personas de singular de dichos verbos (*mire y oiga*) también han sido estudiadas, pero estas variantes están todavía muy relacionadas con los significados originarios, a pesar de usarse como bloques léxicos. Las formas *mire y oiga* están en el límite de poder ser consideradas como gramaticalizadas; por lo tanto, han sido descritas, pero no forman parte en el análisis en la parte práctica. Ante la misma situación nos encontramos en el caso de formas como *fijate o digamos*. Hay algunos rasgos que puedan dar muestras de cierta influencia de gramaticalización, pero falta lo más importante – el cambio de significado. Por este motivo no pertenecen en el grupo de imperativos gramaticalizados.

La parte práctica se dedica a una descripción más detallada de los imperativos más gramaticalizados: *anda, venga, vaya y vamos*. Para definir sus funciones en diferentes contextos nos ha servido el Diccionario de conectores y operadores en español. Después hemos recurrido al corpus paralelo InterCorp para hacer un análisis de expresiones que el checo utiliza como equivalentes. Se ha creado un subcorpus que contiene obras literarias de autores hispanohablantes, checos y de autores que escriben en otras lenguas. Lo más importante es la presencia de las dos versiones del texto: la checa y la española. El objetivo es averiguar cómo el checo expresa los significados de los cuatro imperativos más gramaticalizados.

Le resultado del análisis es que la lengua checa dispone de muchas posibilidades a la hora de expresar las funciones de los imperativos gramaticalizados. En algunos casos es posible indentificar claramente los equivalentes checos, pero en otros no es tan fácil. En una gran parte de los ejemplos se utilizan verbos con más valor expresivo o se produce un cambio de orden de palabras, de manera que llega a ser marcado y cumple las funciones del imperativo gramaticalizado. Uno de los recursos más importantes es ironía. El empleo de ironía ha sido muy frecuente sobre todo en las frases con *vaya*. Como hay muchas posibilidades de cómo expresar los valores de los imperativos gramaticalizados, la parte práctica trata de explicar y describir los recursos lingüísticos que usa la lengua checa.

Tématem této práce jsou gramatikalizované imperativy v současné španělštině. Při bližším studiu problematiky je zřejmé, že nestačí pouze teoretický výklad, ale je nutné uvést a popsat příklady konkrétního užití. Práce se proto skládá ze dvou částí – teoretické a praktické.

Teoretická část se zabývá několika problémy. Prvním z nich je definice klasického imperativu jako slovesného způsobu, která zahrnuje nejenom jeho fonetickou a morfosyntaktickou charakteristiku, ale i situace, v nichž se uplatňuje – především při vyjádření žádosti nebo rozkazu. Zde se ale dostáváme k prvnímu důležitému bodu, protože ty samé významy, které jsou přímo spojeny s vůlí mluvčího, jsou vyjadřovány i tvary subjunktivu. Bylo proto nutné specifikovat, v čem se tvary rozkazovacího způsobu a subjunktivu shodují a v čem se naopak liší. Tímto jsme dospěli k selekci vlastností a rysů náležejících pouze rozkazovacímu způsobu.

Druhým stěžejním tématem bylo popsat, jak se imperativ stane gramatikalizovaným a jak se při tom mění jeho vlastnosti. V této souvislosti byla řeč o gramatikalizačním procesu. Skládá se z pěti fází a dokumentuje vývoj imperativního tvaru od klasického významu, v tomto případě rozkazu, k plnění jiných komunikačních funkcí. Průvodními jevy procesu jsou i změny ve variabilitě tvaru jako takového, kombinovatelnost s jinými členy v rámci výpovědi nebo fonetický aspekt, např. změny v intonaci. Tvar imperativu se začne v komunikaci chovat úplně jiným způsobem. Gramatikalizace však nedosahuje u všech stejné úrovně. Některé imperativy ovlivňuje více, jiné méně, u dalších je dokonce sporná. Za velmi gramatikalizované můžeme považovat imperativy *anda*, *venga*, *vaya* a *vamos*; za méně potom *oye/oiga*, *mira/mire*. Třetí osoby, tedy *oiga* a *mire*, se pohybují na hranici uznatelnosti vlivu gramatikalizačního procesu.

Třetím bodem je otázka zařazení takto gramatikalizovaných imperativů. Společným znakem je skutečnost, že modifikují platnost výpovědi, ale samy větněčlenskou funkci neplní. V odborné literatuře nepanuje shoda ohledně stanovení kritéria, na jehož základě by mohla být provedena jejich všeobecně uznávaná klasifikace. Proto nabývá na důležitosti postoj autora a aspekt, který se rozhodne akcentovat. Odborná literatura může jako rozhodující kritérium uplatnit modalitu výpovědi, pak tedy gramatikalizované imperativy řadí mezi pragmatické markátory; může zdůraznit konektivní funkci, tudíž je začlení do kategorie konektorů; případně klade důraz na interakci mezi mluvčími, a tak hovoří o diskurzivních markátorech nebo interjekčním užití. Pokud je rozhodujícím faktorem význam, mohou být vnímány jako expletivní, tedy v podstatě vycpávkové, protože nejsou nositeli lexikálního významu. Z tohoto pohledu neplní ve větě žádnou funkci.

Dále se práce věnuje popisu vybraných gramatikalizovaných imperativů. Jsou vytvořeny od pohybových sloves (*anda*, *venga*, *vaya* a *vamos*) nebo od sloves smyslového vnímání (*mira*, *oye*). Za klíčový faktor v posuzování dopadu gramatikalizačního procesu je považován významový posun v daných imperativech. Nejvýrazněji se projevuje u prvních čtyř uvedených – *anda*, *venga*, *vaya* a *vamos*. U dalších dvou, *mira* a *oye*, je spíše metaforický a uplatňuje se zejména v apelativním užití. Musíme ale také zmínit třetí osoby od těchto tvarů – *mire* a *oiga*. U nich je gramatikalizace velmi sporná kvůli přetrvávání spojení s původním významem. Mezi další sporné patřily např. *fijate* nebo *digamos*. Protože se ale jejich význam příliš nemění, nejsou zahrnuty do podrobnějšího zkoumání, byť se v komunikaci vyskytují

jako ustálené lexikální bloky s určitou funkcí, čímž vlastně některé z principů gramatikalizace splňují.

Praktická část je zaměřena na bližší zkoumání imperativů, které se dají považovat za nejvíce gramatikalizované. Konkrétně se jedná o následující: *anda*, *venga*, *vaya* a *vamos*. Na základě popisu, který uvádí *Diccionario de conectores y operadores en español*, byly vymezeny varianty možného působení jednotlivých gramatikalizovaných imperativů v různých kontextech. Poté následovalo vypracování případová studie v paralelním korpusu InterCorp, kde se stal výchozím bodem subkorpus obsahující španělské a české verze beletristických děl. Dalším krokem bylo vyhledávání gramatikalizovaných imperativů v textech. Studie si kladla za cíl zjistit, zda existují jejich české ekvivalenty, případně jakými způsoby čeština vyjadřuje funkce, které v komunikaci gramatikalizované imperativy zastávají.

Závěrem je možné říci, že čeština má velmi širokou škálu možností. V některých případech bylo možné identifikovat ekvivalenty, např. „*no tak*“; „*no tohle*“, „*dělej*“; v jiných byl obsah gramatikalizovaného imperativu vyjádřen změnou slovosledu, ironií nebo zvolením výrazově silnějšího slovesa. Součástí práce proto není klasická kvantitativní analýza, ale popis českého překladu a úvaha nad možnostmi, které čeština nabízí.

Seznam použité literatury

Bosque I, Demonte, V., eds. (1999): *Gramática descriptiva de la lengua española*, Madrid: Espasa Calpe.

Briz, A.: “Los conectores pragmáticos en español coloquial (I): su papel argumentativo”. *Contextos*, XI, 21-22, 1993. 145-188.

Briz, A.: “Los conectores pragmáticos en la conversación coloquial (II): su papel metadiscursivo”. *Español Actual*, 59, 1993. 39-56.

Calsamiglia Blancafort, H., Tusón Valls, A. (2002): *Las cosas del decir*. Barcelona: Ariel.

Cortés Rodríguez, L. (1991): *Sobre conectores, expletivos y muletillas en el español hablado*. Málaga: Ágora.

Cortés, L. Camacho, M^a. M. (2005): *Unidades de segmentación y marcadores de discurso*. Madrid: Arco/Libros, S. L.

Domínguez García, M^a.N. (2007): *Conectores discursivos en textos argumentativos breves*. Madrid: Arco/Libros, S. L.

Escandell Vidal, M.V. (2005): *Introducción a la pragmática*. Barcelona: Ariel

Garrido Medina, J. (1999): Los actos de habla. Las oraciones imperativas. In: I. Bosque – V. Demonte, *Gramática descriptiva de la lengua española*, Madrid: Espasa Calpe, s. 3879-3928.

Garrido Rodríguez, M^a. (2004): *Conectores contraargumentativos en la conversación coloquial*. León: Universidad de León

Martín Zorraquino, M^a.A., Montolío Durán, E., coords., (1988): *Los marcadores del discurso: teoría y análisis*. Madrid: Arco/Libros, S. L.

Martín Zorraquino, M. A. – Portolés Lázaro, J. (1999): *Los marcadores del discurso*. In: I.

Bosque – V. Demonte, *Gramática descriptiva de la lengua española*, Madrid: Espasa Calpe, s. 4051-4213.

Pons Bodería, S. (1998): *Conexión y conectores. Estudio de su relación en el registro informal de la lengua*. Anejo XXVII de la revista Cuadernos de Filología. Valencia: Universitat de Valencia.

Pons, Bordería, S.: “Sobre conectores, expletivos y muletillas”. *Contextos*, X, 19-20, 1992. 363-370.

Portolés, J.: “La distinción entre los conectores y otros marcadores del discurso en español”. *Verba*, 20, 1993. 141-170.

Reyes, G. (2003): *El abecé de la pragmática*. Madrid: Arco/Libros, S. L.

Ruiz Gurillo, L. (2006): *Hechos pragmáticos del español*. Alicante: Universidad de Alicante.

Zavadil, B., Čermák, P. (2010): *Mluvnice současné španělštiny*. Praha: Karolinum.

Alarcos Llorach, Emilio (1994): *Gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe.

Real Academia Española y Asociación de Academias de la lengua española (2010): *Nueva gramática de la lengua española*. Manual. Madrid: Espasa Libros.

Fuentes Rodríguez, Catalina (2009): *Diccionario de conectores y operadores del español*. Madrid: Arco/Libros, S. L.

Moreno, Concha; Tuts, Martina (1991): *Curso de perfeccionamiento*. Hablar, escribir y pensar en español. Madrid: Sociedad General Española de Librería, S. A.

Elektronické zdroje

Grupo Val. Es. Co (Antonio Briz): *Diccionario de partículas discursivas del español*. Universidad de Valencia, [online], cit. 13.5. 2014, dostupné z <http://www.biblioteca.org.ar/libros/141118.pdf>

Gallardo Paúls, Beatriz (1996): *Análisis conversacional y pragmática del receptor*. Valencia, [online], cit. 5. 4. 2014 dostupé z: Dialnet: <http://dialnet.unirioja.es/>

Garrido Rodríguez, M.: *Gramaticalización y marcadores del discurso: los contraargumentativos* [online]. Universidad de León. Cit. 6.4. 2014, dostupné z: Dialnet, <http://dialnet.unirioja.es/>

Pons Bordería, S.(1998): *Oye y mira y los límites de conexión*. Valencia [online] Cit. 5.4. 2014, dostupné z: <https://www.google.cz/#q=oye+y+mira+1%C3%ADmites+de+conexi%C3%B3n>